500. YILINDA
MUKADDES EMANETLER

Yaşayan Mirasımız

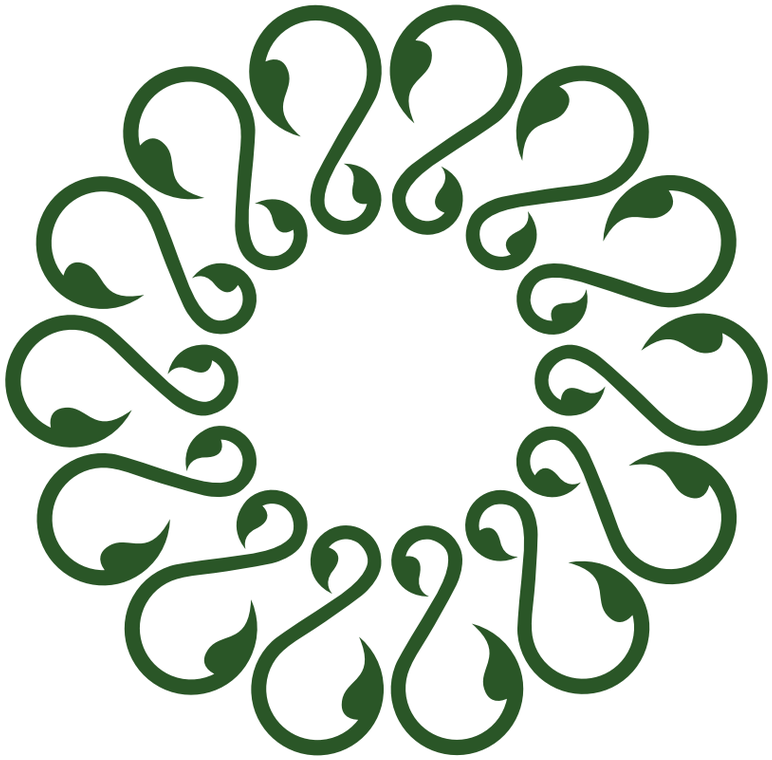

BAHARİYE
SANAT ATÖLYELERİ

insan ve
medeniyet
hareketi

500. YILINDA
MUKADDES EMANETLER
"Yaşayan Mirasımız"

Proje Koordinatörü
Meryem Güney

Sempozyum Koordinatörü ve Editör
Prof. Dr. Mustafa S. Küçükaşcı

Sempozyum Yürütmeni
Selma Topkara

Bilim Kurulu
Prof. Dr. Ahmet Turan Aslan
Dr. Coşkun Yılmaz
Prof. Dr. Erhan Afyoncu
Prof. Dr. Hasan Kamil Yılmaz
Prof. Dr. İskender Pala
Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın
Prof. Dr. Musa Duman
Prof. Dr. Mustafa S. Küçükaşcı
Prof. Dr. Raşid Küçük
Prof. Dr. Turan Koç

Düzenleme Kurulu
Coşkun Yılmaz
Kemal Özden
Mehmet Bulayır
Meryem Güney
Mustafa S. Küçükaşcı
Necati Sancaktutan

Yazarlar
Prof. Dr. Abdülhamit Tüfekçioğlu
Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Önal
Dr. Coşkun Yılmaz
Prof. Dr. Erhan Afyoncu
Prof. Dr. M. Fatih Andı
Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı
Prof. Dr. Muhiddin Serin
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa S. Küçükaşcı
Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Topatan
Prof. Dr. Nihat Öztoprak
Dr. Nusret Gedik
Prof. Dr. Raşid Küçük
Prof. Dr. Selçuk Mülayim
Dr. Öğretim Üyesi Selman Can
Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu
Dr. Tahir Güngör
Dr. Tayyar Altıkulaç
Prof. Dr. Turan Koç
Doç. Dr. Uğur Demir

Teşekkürler
T.C. Cumhurbaşkanlığı
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Topkapı Sarayı Müzesi

Fotoğraflar
Bahadır Taşkın
4, 12, 13, 20, 21, 22, 25, 26, 29, 31, 44, 47, 48, 51, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 71,72, 77, 83, 111, 116, 120, 122, 123, 124, 129 alt, 131, 137, 140, 143, 167

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Millet Yazma Eser Kütüphanesi
78, 79

Metin Yazarları Arşivleri

Tasarım ve Uygulama
Korpus Kültür Sanat Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
Hüsrev Gerede Cad. Çolakoğlu Apt.
No.66/1Teşvikiye-İstanbul
Tel: 0 212 236 71 61 - 62
info@korpus.com.tr
sertifika no: 16356

İnsan ve Medeniyet Hareketi
Bahariye Sanat Atölyeleri
Bahariye Mevlevihanesi Eyüp Merkez Mah. Silahtarağa Cad.
No:12 34050 Eyüp / İstanbul
Tel: 0 212 501 31 71
bilgi@bahariyesanatatolyeleri.org
www.bahariyesanatatolyeleri.org

ISBN
978-605-5495-48-0
Dijital Yayın Tarihi: Aralık 2018

© Tüm Hakları saklıdır. Bu kitapta yayımlanan metinlerden, yazarların ve yayınlanan fotoğrafların, fotoğraf sahibinden izin alınmadan, fotokopi dahil, optik, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla kopyalanamaz, çoğaltılamaz veya basılamaz.

İÇİNDEKİLER

5 **SUNUŞ**
Recep Tayyip Erdoğan

11 **ÖNSÖZ**
Meryem Güney

12 **HAZRET-İ PEYGAMBERİ SEVMENİN TEZAHÜRÜ OLARAK TEBERRÜK**
Raşit Küçük

16 **MUKADDES EMANETLER VE KUTSALLIK ÜSTÜNE**
Turan Koç

20 **SİYER LİTERATÜRÜNDEKİ HZ. PEYGAMBER'İN EŞYASINA DAİR**
Mustafa Fayda

28 **HZ. OSMAN'A NİSBET EDİLEN TOPKAPI MUSHAFI**
Tayyar Altıkulaç

34 **KUTSAL EMÂNETLERİN MEMLÛKÎLER DEVRİNDEKİ DURUMU VE KAHİRE'DE ESER-İ NEBÎ CÂMİİ**
Abdülhamit Tüfekçioğlu

44 **İSTANBUL'DAKİ MUKADDES EMANETLER: SAHABE-İ KİRAM**
Coşkun Yılmaz

50 **DÜNDEN BUGÜNE MUKADDES EMANETLER DAİRESİ**
Mustafa S. Küçükaşcı

68 **MUKADDES EMANETLERİN OSMANLIYA İNTİKALİ MESELESİ**
Erhan Afyoncu - Uğur Demir

76 **NA'L-İ RESÛL'UN İSTANBUL'A GETİRİLİŞ HİKÂYESİ**
Nihat Öztoprak

92 **MEHMED MÜNÎB AYINTÂBÎ VE ÂSÂRÜ'L-HİKEM Fİ NAKŞİ'L-KADEM ADLI ESERİ**
Nusret Gedik

108 **19. YÜZYILDA KUTSAL EMANETLER**
Selçuk Mülayim

110 **BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA MEDİNE'DEN GETİRİLEN KUTSAL EMANETLER**
Süleyman Beyoğlu

118 **OSMANLI SARAY MERÂSİMLERİNDE MUKADDES EMANETLER VE HIRKA-İ SAÂDET DAİRESİ**
Ahmet Önal

128 **TÜRK SANATI VE EDEBİYATINDA MUKADDES EMANETLER'İN İŞLENİŞİ**
M. Fatih Andı

136 **TOPLUMDA DEĞİŞEN VE AŞINAN MUKADDES ALGISI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER**
M. Hüsrev Subaşı

142 **HAS ODA'DA GÖREV YAPAN MEŞHUR ŞAHSİYETLER**
Tahir Güngör

154 **TOPKAPI SARAYI HAS ODA AĞALARINDAN MAHMUD NÛRİ EFENDİ'NİN HAT SANATI TARİHİNDEKİ YERİ**
Muhittin Serin

158 **BENZERSİZ MİMARİSİ İLE HIRKA-İ ŞERİF CAMİİ**
Selman Can

166 **MUKADDES EMANETLERE DAİR BİR LİTERATÜR DENEMESİ**
Mustafa Topatan

Saygıdeğer misafirler, saygı değer kardeşlerim sizleri en kalbi duygularımla, hasretle, muhabbetle selamlıyorum.

Mukaddes Emanetler Işığında başlığı ile düzenlenen serginin ve sempozyumun başarılı geçmesini Rabbimden niyaz ederim.

Osmanlının Mısır'ı fethinin ardından Mukaddes Emanetler 'in İstanbul'a getirilişinin 500. yılı münasebeti ile düzenlenen bu programın hayata geçirilmesinde emeği geçen İnsan ve Medeniyet Hareketi yöneticileri başta olmak üzere katkıda bulunan herkesi tebrik ediyorum.

Her biri kendi alanlarının üstadı mertebesinde olan sanatkârlarımızın eserlerinden oluşan sergimizi de, İslam medeniyetinin sanat alanında yükselişinin adımlarından biri olarak görüyorum. Sempozyuma görüşleri ve birikimleri ile katkı verecek olan hocalarımıza da, buradan özellikle teşekkür ediyorum.

Değerli kardeşlerim,

Mukaddes Emanetlere ev sahipliği yapıyor olmamız milletçe bizim en büyük iftihar kaynaklarımızdan biridir. Açıkçası bu emanetlere bizden daha iyi sahip çıkabilecek, hiçbir şekilde saygıda kusur etmeyecek bir başka millet olduğunu da sanmıyorum. Gerçekten de bizim milletimiz emanetleri teslim aldığı günden bu güne hassasiyetle çok dikkatli bir şekilde getirdi ve geleceğe doğru güçlenerek de götürüyor.

Bugün çevremize baktığımız zaman İslam tarihi bakımından çok önemli nice eserin nice mekânın nice eşyanın maalesef ya tamamen kaybolup gittiğini ya da harap vaziyette bulunduğunu görüyoruz. Hâlbuki medeniyetler, manevi mesajları ile olduğu kadar maddi miraslarıyla da yaşarlar ve yaşatılırlar. Bu maddi mirasın orijinalleri hassasiyetle muhafaza edilirken, onlardan ilham alınarak üretilen eserlerin yeni nesillerin günlük hayatlarının bir parçası haline getirilmesi de çok ama çok önemlidir.

Peygamber Efendimiz (sav) kendisi hayatta iken başlayan onun hatıratına hürmet gayretlerinin daha sonra hoyrat bir şekilde ortadan kaldırılmaya çalışılmasından fevkalade üzüntü duyuyoruz. Bizim ecdadımız Medine'deki son askerimiz oradan çekilene kadar peygamberimizin aziz hatıralarına hürmette en küçük bir kusur etmemiştir. İstanbul'dan Mekke ve Medine'ye gönderilen sürre alayları bu hürmetin en önemli sembollerinden biridir. 1400'lü

yılların başından itibaren kutsal topraklara gönderilen bu alaylara, İstanbul ve Anadolu'da ahali tarafından verilen katkılar da ilave edilirdi. Böylece ortaya çıkan meblağ yol boyunca uğranılan yerlerde ve özellikle Mekke-Medine'de fakir fukaraya, bölge halkına dağıtılırdı. Surre alayının Anadolu yakasından yola çıktığı yerin adının Ayrılık Çeşmesi olarak ifade edilmesi dahi bu konuya gösterilen ilgi ve hassasiyetin bir nişanesidir.

Fahrettin Paşa'nın, Medine kuşatmasının başlamasından kısa bir süre önce kutsal emanetlerin son kısımlarını İstanbul'a ulaştırmak için gösterdiği gayreti, bir asır sonra saygı ile yâd ediyoruz. Kendisine verilen emirlere rağmen, peygamberimize olan muhabbeti ve onun hatıralına olan hürmeti sebebi ile aylarca Medine'yi bırakmayan Fahrettin Paşa'nın subaylarından biri şöyle diyordu;

Yapamaz Ertuğrul evladı sensiz,

Can verir Cânânı (sav) veremez Türkler.

Ebedî Hâdim-ül-Harameyniniz,

Ölsek de Ravzanı ruhumuz bekler...

Gerçekten çok zor şartlar altında sürdürülen şanlı bir direnişin sonunda İstanbul'un ve bu kutsal şehrin şantajı ile zaten atacak kurşunu ve yiyecek lokması kalmayan askerlerimiz Medine'yi boşaltmak zorunda kalır. Bölgenin işgaline ve yaşanan tüm zorluklara rağmen sürre alayları ile adet haline getirilen Haremeyn'deki fukaralara yardım dağıtma işi 1924 yılına kadar sürdürülmüştür. Ecdadımızın bu konudaki hassasiyeti takdire şayandır. Esasen bu güzel geleneği yeniden başlatmayı düşünmeliyiz, başarmalıyız, mutlaka gerçekleştirmeliyiz.

Yine milletimizin tamamının katkıları ile oluşturulacak bir fon aracılığı ile mübarek üç aylar boyunca Mekke ve Medine'de bulunan, Dünyanın her köşesinden gelmiş gariplere yardım ulaştıracak bir mekanizmayı da kurabiliriz, bunun da gayreti içerisinde olmamız gerekir diye düşünüyorum. 500 yıllık tarihi süreç boyunca İstanbul'a getirerek koruma altına aldığımız Mukaddes Emanetlere adeta gözümüz gibi bakarak, işte bugünlere kadar geldik.

Topkapı Sarayı'ndaki Mukaddes Emanetler Dairesi'ni, en son 2007 yılında kapsamlı bir tadilattan geçirip, teşhir ve tanzimini gerçekleştirdik. Mukaddes emanetler, Peygamber Efendimiz (sav) ile birlikte diğer peygamberlerin, İslam büyüklerinin, kutsal mekânların hatıralarını da kapsıyor. Bu bakımdan biz aslında diğer dinlere mensup insanlarında emanetlerinin bir yerde de bekçiliğini yapıyoruz. Mukaddes emanetlere olan saygımız, bunların korunması, muhafazası konusunda çok önemli sanat eserlerinin ortaya konulmasına vesile olmuştur. Bu emanetlere Allah'ın izni ile kıyamete kadar, canımız pahasına sahip çıkmakta onlara hürmeten yapılan eserleri devam ettirmekte kararlıyız.

İstanbul gibi muhteşem bir şehre, böyle muhteşem bir emaneti bağrında muhafaza etmenin çok yakıştığına inanıyorum.

Değerli kardeşlerim, saygıdeğer hocalarım,

Bölgemizde yaşanan acılar Müslümanlar olarak mukaddes emanetlerde sembolleştirdiğimiz değerlerimize yeterince sahip çıkamadığımızın en büyük ispatıdır. Asırlar boyunca İslam'ın ve Müslümanların en nadide eserlerine ev sahipliği yapmış Suriye ve Irak topraklarında yaşanan vahşet yüreğimizi parçalıyor, yakıyor. Bazen şunu söylüyorum;

Ah Suriye keşke seni tanımasaydım.

Tanıdıktan sonra bu çok daha ağrımıza gidiyor. Bütün o eserlerin yerle yaksan olması bizi gerçekten yakıyor, yıkıyor. Bölgeden hemen her gün çocukların, kadınların, ihtiyarların masum insanların, ya terör örgütleri ya da onlara karşı operasyon yürüten güçler tarafından katline dair acı haberler geliyor. Türkiye olarak bu acıların önüne geçebilmek için hem kendi sınırlarımız boyunca, hem de uluslararası alanda elimizden gelen tüm gayreti gösteriyoruz. Esasen bölgede oynanan oyunun bizim birliğimizi, beraberliğimizi geleceğimizi hedef aldığını da çok iyi biliyoruz. Ama ne yazık ki üzülerek söylüyorum, birliğimize, beraberliğimize, dirliğimize gayret sarf etmeyip acaba nasıl kendi içimizde bölünebiliriz bunun gayreti içinde olanları da gördükçe, bu bizi ayrıca yaralıyor.

Her zamankinden çok daha fazla birliğe, beraberliğe, kardeşliğimizi güçlendirmeye ihtiyacımızın olduğu bir dönemden geçiyoruz. Bunu da özellikle vurgulamak istiyorum, bizim bu dayanışmamız bu birliğimiz bu beraberliğimiz tartışılmaz, bunun devam etmesi güçlenerek devam etmesi olmazsa olmazımızdır.

Bugüne kadar bu senaryonun neticeye ulaşmasına izin vermedik, inşallah bundan sonra da bölünmemize zemin hazırlama gayreti içerisine girenlere bu fırsatı, milletimiz ile beraber

vermeyeceğiz. Türkiye'nin istiklali ve istikbali için yürüttüğü mücadelenin başarısı tıpkı 1000 yıldır olduğu gibi tüm İslam coğrafyasının istiklali ve istikbaline önderlik edecektir. Hatta daha da ötesi, Türkiye'nin duruşu Dünyanın her yerindeki mazlumlar ve mağdurlar içinde bir umut kaynağı olacaktır. Zaten halklar nezdinde bir sıkıntı yok, sıkıntı başka yerde. Bu bakımdan sorumluluğumuz çok ağır, kendimizle birlikte bölgemizden ve dünyada üstlendiğimiz misyonun hakkını vermek millet ve devlet olarak boynumuzun borcudur. Dün bize hasta adam diyenlerin, bugün kendilerinin ekonomik, sosyal ve siyasi hastalıkların pençesinde kıvrandığını biliyoruz. Bu kritik dönemi, bizim çok iyi değerlendirmemiz gerekiyor. Şunu unutmayalım, her kriz yeni bir fırsattır. Bize kurulan tuzakları tersine çevirip yeni bir yükselişin basamakları haline getirebiliriz. Bu şansımız var, bu insan gücümüz var. Bunun için birliğimize, beraberliğimize, kardeşliğimize çok sıkı bir şekilde sahip çıkmamız şarttır.

Yeni dönemde, siyaset, ekonomi ve güvenlik boyutundaki başarılarımızı medeniyetimizin ihyası için olmazsa olmaz olarak gördüğümüz eğitim, kültür, sanat ve mimari ile tahkim etmeliyiz. Bu nokta tabi hocalarımıza gerçekten çok ama çok iş düşüyor. Gençlerimizin, bu alanlarda hakikaten rol üstlenmeleri, geleceğimizin teminatı olmaları bakımından da çok çok önemlidir. Şayet bunu başaramazsak şeklen ve ruhen arzu ettiğimiz özgürlüğe kavuşamayız. Merhum Arif Nihat Asya'nın veciz bir şekilde ifade ettiği gibi;

Neler duydu şu dünyada

Mevlid'ine hayran kulaklarımız,

Ne adlar ezberledi, Ey Nebi,

Adına alışkın dudaklarımız!

Artık, yolunu bilmiyor,

Artık, yolunu unuttu

Ayaklarımız!

Kâbe'ne siyahlar

Yakışmamıştı, ya Muhammed,

Bugünkü kadar!

Evet, kulaklarımıza, dudaklarımıza, ayaklarımıza bu şekilde sitem etmek istemiyorsak, tüm unsurları ile medeniyetimize sahip çıkacağız. Önümüzde ki dönemde, medeniyetimizin ihyası için yürütülen çalışmaları, en az güvenlik ve diplomaside ki çalışmalar kadar önemli görüyoruz.

Bu duygular ile bir kez daha Mukaddes Emanetlerin Işığında unvanlı sergi ile sempozyumun hayırlı olmasını diliyor, emeği geçen tüm kardeşlerime şahsım ve milletim adına tekraren teşekkür ediyorum.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

Kutlu Yolculuk

6 Mayıs 2017 tarihinde Bahariye Mevlevihanesi İnsan ve Medeniyet Hareketi Bahariye Sanat Atölyeleri tarafından hazırlanan Mukaddes Emanetler Işığında Yaşayan Mirasımız sergisi.

Meryem Güney

Önsöz

Emânât-ı Mukaddese, Peygamber Efendimize (sav), diğer peygamberlere, ashâb-ı kirâma, İslâm büyüklerine ve Mekke ile Medine'ye ait olan ve onların hatıralarını taşıyan eşyalardır. Müslümanlar Resûl-i Ekrem (sav) zamanından itibaren mukaddes emanetleri toplayıp en müstesna mekânlarda muhafaza etmeye büyük ehemmiyet vermişlerdir. Hulefâ-yi Râşidîn döneminden itibaren büyük bir özenle korunan bu eserlere gösterilen ilgi ve alaka Emeviler ve Abbasîler döneminde de sürmüştür. Mukaddes emanetlere sahip olanlar hem gittikleri her yerde ilgi görmüş hem de toplum ve devlet katında büyük itibara sahip olmuşlardır. Bunun en güzel örneğini Hz. Peygamber'den (sav) Veysel el-Karanî'ye ondan da ailesine intikal eden XVII. yüzyılın başında İstanbul'da kalıcı hâle gelen Hırka-i Şerif'in hizmetkârı olan Üveysîler'in hayat hikâyesinde görmek mümkündür.

Mukaddes emanetlerin İstanbul'a getirilmeye başladığı Yavuz Sultan Selim'den VI. Mehmed Vahdeddin'e kadar bütün Osmanlı padişahları Hz. Peygamber'in (sav) hatırasını taşıyan ve İstanbul'u şereflendirdiklerine inandıkları bu eşyaların muhafaza edilmesine büyük ehemmiyet verdikleri gibi, onları değerli maden ve cevherlerle bezemiş, emanetler için sanat tarihine iz bırakacak paha biçilemez muhafaza objeleri yapmıştır. Bugün Topkapı Sarayı Müzesi Hırka-i Saadet Dairesi'nde muhafaza edilen bu eşyalar için hususi olarak yapılan bu eserlerin her biri eşsiz sanat şaheseridir. Nitekim Osmanlı sanatının çeşitliliğinin ve tüm inceliklerinin görünür olduğu eserlerin başında mukaddes emanetler ile onların korunmasıyla ilgili gerçekleştirilen faaliyetler gelmektedir. Sultan Abdülmecid'in, Hırka-i Şerif adına hususi bir cami inşa ettirmiş olması da (1851) bu konuya verilen ehemmiyetin en üst seviyedeki yansıması olduğu unutulmamalıdır.

Mukaddes emanetlerin İstanbul'a getirilişinin 500. yılını, "Mukaddes Emanetler Işığında" başlıklı bir sergi ve sempozyum ile yâd etmek istedik. Sergimiz ile onlara olan saygı ve sevgimizi estetik bir şekilde ifade ederek hazırladığımız eserler ile sizleri manevi bir yolculuğa çıkarmayı hedefledik. Ayrıca mukaddes emanetler kavramını, ifade ettiği anlamı, Türkiye'ye getiriliş sürecini, İstanbul'da muhafaza edilmesini ve etrafında oluşan kültürü alanının uzmanı olan akademisyenler tarafından ele alınmasını sağladık. Sunulan tebliğleri ve üzerinde yapılan ilmî müzakereleri dikkate alarak her birinin özgün birer makale halinde kitaplaşmasını temin ettik. İnsan ve Medeniyet Hareketi sanat birimi olarak elinizdeki bu çalışmanın sizlere ulaşmasına katkı sağlayan değerli akademisyenlerimize teşekkür ederken kadim medeniyetimizin ihya edilmesi için harcamış oldukları emeklere saygı duyuyor ve başarılarının daim olmasını diliyoruz.

Medeniyet değerlerimizin yeniden hayat bulması için yapılan çalışmalara her zaman destek veren ve bizleri yüreklendiren Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'a teşekkürü borç biliriz.

Bu anlamlı projenin gerçekleşmesinde desteklerini esirgemeyen İnsan ve Medeniyet Hareketi (İMH) YİK Başkanı Mehmet Güney Beyefendi başta olmak üzere İMH Yönetim Kurulu Başkanı Kemal Özden'e İMH Genel Sekreteri Mehmet Bulayır'a, Sempozyum Koordinatörü ve kitabımızın editörü Prof. Dr. Mustafa S. Küçükaşcı'ya, bilim ve düzenleme kurulunda yer alan saygıdeğer hocalarımıza, Sempozyum Yürütmeni Selma Topkara'ya ve tüm emeği geçenlere ve tüm emeği geçenlere teşekkür ederiz. Kadim değerlerimizden almış olduğumuz ilhamla İslâm medeniyetinin neşvünema bulmasına katkı sağlayacak bu mütevâzi çalışmanın bereketli ve yeni çalışmalara vesile olması dileğiyle. Gayret bizden, tevfik Cenâb-ı Hak'tandır.

İMH Sanat Birimi Başkanı

Meryem Güney

"MEHMED MÜNÎB AYINTÂBÎ VE ÂSÂRÜ'L-HİKEM Fİ NAKŞİ'L-KADEM ADLI ESERİ"

*Nusret Gedik**

Özet

Hz. Peygamber'in ayak izi olduğuna inanılan taşlara nakş-i kadem-i şerif veya nakş-i kadem-i saadet denilmektedir. İslâm tarihinde Hindistan'dan Kudüs'e, Mısır'dan İstanbul'a kadar geniş bir coğrafyada bu taşlara rastlanılmaktadır. Türklerin İslâm'ı kabulüyle birlikte özellikle Hz. Peygamber sevgisinin her geçen gün arttığı ve onun bütün yadigarlarına milletin fertleri tarafından büyük hürmet gösterildiği bir gerçektir. Buna binaen Osmanlı sultanları da mukaddes emanetlere son derece hürmetkâr olmuşlardır. Nakş-i kademler hakkında bugün kaynaklarda tekrarlanan bilgiler genellikle iki eserden alınmıştır. Bunlardan biri Osmanzâde Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ* adlı eseri, diğeri de Mehmed Münîb Ayıntâbî'nin *Âsârü'l-Hikem fi Nakşi'l-Kadem* adlı eseridir. Bu çalışmanın konusu Münîb'in söz konusu eseridir. Dönemin velûd ediplerinden olan Münîb, farklı alanlarda pek çok eser kaleme almıştır. Münîb, H. 1198 senesinde Şam'dan İstanbul'a getirilen nakş-i kadem-i şerif için de bir risale kaleme almış ve bu risalede taşın önemi ve getirilmesi üzerinde durarak taş hakkında tarihî bilgiler de vermiştir. Çalışmada söz konusu eser tanıtılacak ve Türk kültür hayatındaki yeri tespit edilmeye çalışılarak metnin günümüz harflerine aktarımı verilecektir.

Mehmed Münîb Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

Antep'in yetiştirdiği büyük âlim ve ediplerden olan Münîb'in asıl adı Mehmed'dir. Hâce Münîb ve Enderun Hocası Münîb olarak da anılmaktadır. Doğduğu yere nispetle 'Ayıntâbî olarak anılan Münîb'e, kaynaklarda babasının mesleğine nispetle Debbağ-zâde de denilmektedir. Münîb 'Ayıntâbî'nin hayatı ile ilgili yapılan çalışmalarda bugüne kadar en tafsilatlı bilgiyi Tayyip Okiç vermektedir.[1] Okiç, Münîb'in kendi hayatı hakkında bilgiler veren ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi A. 4668 numarada yer alan bir icâzetnâmesini tespit etmiştir. İcâzetnâmedeki bilgiler Mehmed Münîb hakkında biyografik ve tarihî kaynaklarda yer almayan malumatları vermesi bakımından önemlidir. İcâzetnâmenin tarihi 25 Recep 1208/26 Şubat 1764'tür. Söz konusu belgeye göre Münîb babası tarafından dört yaşında mektebe, Şeyh Ebu Bekir el-Çarpınî Efendi'ye götürülmüştür. El-Çarpınî vefat edince bu sefer kale camii imamı Şeyh Mustafa Efendi'nin yanında Arapça, edebiyat, ve şer'î ilimleri tahsil etmiştir. Bu hocanın da vefatı üzerine Halil el-Pusdalî Efendi'ye intisap etmiş, hocasından *Sahihü'l-Buhârî*, fıkıh, kelâm ve hadis okumuştur. Halil Efendi'nin gözleri görmez olunca da "İbnu'l-Gazzâl" adıyla meşhur olan Hasan Efendi es-Siyahî'nin derslerine devam etmiştir. Gelişen bazı olaylar yüzünden derslerine devam edemeyen Hasan Efendi, talebesini kendi hocası Hacı Hasan-zâde Mustafa Efendi'ye götürmüş; Münîb, bu son hocasından oldukça istifade etmiştir. Bu derslere devam ederken aynı zamanda Abdurrahman Hâkî Efendi'den edebiyat, riyaziyyât ve ilâhiyât dersleri alan Münîb, kaynakların ittifâkıyla 1182/1768 yılında İstanbul'a gelmiştir. Aynı yıl Esmahan Sultan medresesinde müderris olan Mehmed Münîb Efendi, bu yıllarda Kadı Beyzâvî tefsirine haşiye yazan meşhur âlim İsmâil Konevî'den birkaç sene ders almayı da ihmal etmemiştir.

* Dr. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

[1] Belirtilen çalışma için bkz: Muhammed Tayyip Okiç, "Şemsu'l E'imme es-Sarahsi'nin 'Şarhu's-Siyari'l-Kabîr'inin Türkçe Tercemesi ve Mütercim Mehmed Münib Ayıntabi'nin Diğer Eserleri", *900. Ölüm Yıl Dönümü Münasebetiyle Büyük İslâm Hukukçusu Şemsu'l-E'imme Es-Serahsi Armağanı*, Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Yay., Ankara 1965, s. 27-42.

Âlim, edip ve mütercim kişiliği ile ön planda olan Münîb, ilk tahsilini memleketinde almış ardından İstanbul'da eğitime devam etmiştir. 1182/1768 yılında Esmahan Sultan medresesinde müderris olan Mehmed Efendi, 1189/1775 yılında ise meşhur müderris Ebu İshak-zâde Ataullah Efendi'ye muallim olmuştur. İlmiyyedeki yükselişi devam eden Münîb 1209/1794'te Kudüs, İzmir, Mekke ve Bilâd-i Hamse Mollalığı payesine yükselmiş, 1214/1799-1800'de Mekke payesini almıştır. 1219/1804'te İstanbul payesine yükselip Muharrem 1222/Mart 1801'de bir müddet Meclis-i Mukâleme memurluğu yapmış, 1222/1807'de Anadolu Kazaskerliğine nail olmuştur. 29 Cemaziyelevvel 1223/23 Temmuz 1808'de ise Ataullah Efendi ile birlikte İstanbul'dan Ankara'ya sürülen Münîb ve Ataullah Efendinin sürülmesinin sebebi, III. Selîm'i tahtan indirenlere yardım ettikleri iddiasıdır. Mehmed Münîb Efendi Ankara'da çok sıkıntılı günler geçirmiş, Sultan Mahmûd'a yazdığı bir kasidesinde durumunun kötülüğünden bahsederek yardım talep etmiş, olumlu karşılanan bu talep sonucu, kendisine ayda bin kuruş maaş tahsis edilmiştir.[2] Birkaç yıl sonra Ankara'da çıkan bir karışıklık kendisine isnat edilerek 1227/1812'de Antep'e gönderilmesine karar verilmiştir. Antep'e giderken yolda Cabbar-zâde Celâleddîn Paşa'ya tesadüf etmiş, onun yardımıyla Aydın-Güzelhisar'da oturmasına müsaade edilmiştir. 20 Şevval 1238/30 Haziran 1823 tarihinde ikamet ettiği Aydın'da vefat etmiş, Aydın Câmî-i Atik Kabristanı'nda Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa ile Şeyhülislam Ataullah Efendi'nin mezarlarının önünde cadde tarafına defnedilmiştir.[3]

Münîb Efendi'nin vefat yaşı ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmaz. Lâkin 1238/1823 tarihinde vefat ettiğini ve 1168/1754-5 senesinden sonra vefat eden Hâkî Abdurrahman Efendi'den ders almış olduğunu göz önüne alırsak vefatında seksen yaşını aştığını düşünebiliriz. Çalkantılı bir hayat yaşayan Mehmed Münîb'in hayatındaki menfî olayların müsebbibleri de bellidir. Bu şahıslar arasında önceden dost olup sonradan arasının fazlaca açıldığı tarihçi Âsım Efendi ve hiciv türünün ünlü simâlarından Süleyman Fâik Efendi başta gelmektedir. Âsım'ın Münîb aleyhindeki bazı sözlerini Ali Fuad neşretmiştir.[4] Yine Âsım, *Târîh*'inde hem Münîb'i hem Ataullah'ı ağır bir dille eleştirir. Âsım, bu çatışmanın sebebi olarak her ikisinin de kendisini çekememelerini gösterir.[5] Süleyman Faik ise meşhur *Mecmua*'sında "Hâce-i fitne vü fesad, Anadolu pâyesiyle İzmid kazasından ma'zulen ve on iki seneden berü menfiyyen anda ve bunda sürünüp, akıbet Güzelhisar nâm mahalde nâşâd müteveccih-i dâr-ı cezâ-yı erbâb-ı bağy u inad oldı"[6] diyerek Mehmed Münîb Efendi'yi kötülemektedir.

Mehmed Münîb'in Eserleri

Oldukça velûd bir şahsiyet olan Mehmed Münîb, ömrüne farklı sahalarda pek çok eser sığdırmış ve Türk kültür hayatına pek çok eser bırakmıştır. Burada bu eserleri ancak birkaç cümle ile anıp tebliğimizin asıl konusu olan *Asâr-ı Hikem fi Nakşi'l-Kadem* üzerinde ayrıntısıyla duracağız. Münîb Efendinin eserlerini şöyle sıralayabiliriz.

1. Şerhü's-Siyeri'l-Kebir: Eser, İmam Muhammed eş-Şeybanî'nin Es-Siyerü'l-Kebîr'ine Serahsî tarafından yapılan şerhin tercümesidir. Bazı kaynaklarda eserin doğrudan Şeybanî'nin eserinin noksan tercümesi olduğu yazsa da bu doğru değildir.[7] Kütüphanelerimizde pek çok nüshası bulunmaktadır. Yine eser matbu olarak da iki cilt halinde 1825'te basılmıştır.[8]

2. Teysirü'l-Mesîr fi Şerhi's-Siyeri'l-Kebîr: Arapçadır ve *Tercüme-i Siyer-i Kebîr*'den farklı bir eserdir. *Siyer-i Kebîr*'deki anlaşılması güç yerler şerh edilmiştir.[9] Aslında *Siyer-i Kebîr*'in bir haşiyesi durumundadır.

3. Zeyl-i Devhati'l-Meşâyih: Osmanlı Devleti'nin zuhurundan 1158/1745 senesine kadar şeyhülislâmlık makamında bulunan kişilerin hal tercemelerini ihtiva eden *Devhatü'l Meşayih*, Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi'nin meşhur

[2] Şakir Sabri Yener, *Gaziantep Büyükleri*, Gaziantep Halk Fırkası Matbaası, Gaziantep 1934, s. 29.

[3] Ahmet Özel, "Mehmed Münîb", *DİA*, 1991, C. 4, s. 245.

[4] Okiç'ten naklen bkz: Ali Fuad, Tarihî Fıkralar: Heccâ-i nâsir müverrih Âsım Efendi, *Servet-i Fünûn*, İstanbul 19 Kânun-ı Sani 1928, XXXV. Sene c. 63, No. 1640-1666, s. 154)

[5] Ömer Asım Aksoy,"Mütercim Asım-Hoca Münip Çatısması" *Yöre Dergisi*, 1990 (4): 7.

[6] Tayyip Okiç, "a.g.m.", s. 30.

[7] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Okiç, "a.g.m.", s. 31.

[8] Bazı yazma nüshaları için bkz: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 7353-7354; Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bölümü No. 130, Mihr-i Şah Sultan Bölümü No. 307, Âşir Efendi Bölümü No. 261.

[9] Eserin nüshaları için bkz: Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Bölümü No. 382, Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Bölümü No. 110, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi AY 5867.

eseridir. Münîb, bu esere önce 1175/1761 daha sonraları da 1200/1786 senesine kadar şeyhülislâm olanları ilave etmek suretiyle iki defa zeyl yazmıştır.[10]

4. Fezâili'l-Cihad/El Hikmetü'l-Garrâ fi Ahkâmi'l-Gazâ: Cihadın faziletlerinden bahseden bir eserdir. Eser Muhammed 'Akîl el-Mekkî'nin eserinin Türkçe'ye tercümesidir.[11]

5. Hulâsâtü'n-Nukûl fi'l-Edeb: Nüshası Mısır Millî Kütüphanesi Nr. 93'te bulunmaktadır. Eserin içeriğine dair bilgimiz yoktur.

6. Münşeât, Tevârih, Kasâid ve Eş'âr Mecmuası: Eser Münîb Efendi'nin çoğu tarih manzumesi olan şiirlerini de barındırmaktadır.[12]

7. Temhidü'l-Mevlüd fi Mehdi'l-Vücûd: 'Ayıntâbî'nin menfada bulunduğu sırada Sultan I. Abdülhamid'in dünyaya gelen bir evladı vesilesiyle kaleme alıp padişaha hediye ettiği bir risâledir. Eser yazıldığı dönem düşünüldüğünde oldukça orijinaldir. Eserin konusu çocuk hakları üzerinedir. Mukaddime, üç bâb ve hâtime üzerine teşekkül edilen eserde mukaddimede âdâb-ı vilâdet konusu işlenmiş birinci bâb akîka, ikinci bâb çocuğa isim takma üzerine ayrılırken son bölüm ise evlâd hukukuna ayrılmıştır, 16 varaktır.[13]

8. Risâletü'l-Arûz: Asıl ismi *Mizân-ı Selîm* olan ve aruz ilmî ile alakalı olan bu eser, H. 1203'te telif edilmiş olup III. Selîm'e sunulmuştur. Eserdeki kaideler misaller ile desteklenmiş ve şiirlerle alakalı ıstılahlar da açıklanmıştır, 39 varaktır.[14]

9. Manzûme-i Vilâdet-i Hatice Sultân: Abdülhamîd'in kızı Hatice Sultan'ın dünyaya gelişi münasebetiyle Arapça nazım ve nesir karışık yazılmış bir risaledir. Risâleden o aralar Münîb Efendinin rahat bir hayat sürdüğü anlaşılmaktadır.[15]

10. İcazetnâme: Eser, müellifin hayatına ışık tutması yönüyle çok önemlidir.[16]

11. İmtihan Risâlesi: Eser, Şeyhülislam Ahmed Esad Efendi'ye ruus talebeleri için imtihan akdedilmesinin emri üzerine imtihan mevzularını on madde halinde tertip eden âlimler toplantısında Arapça kaleme alınmış bir risaledir.[17]

12. Risâle fi Hakki'l-Keff: İbadetler hakkındadır.[18]

13. Risâle fi Hakki'r-Reddi alâ'l-Vahhabiyet: Sünniler ile diğer mezhepler arasındaki münakaşaları içermektedir.[19] Nüshası Milli Kütüphane 27 Hk 229/2'dedir.

14. Nohud Yakısı Risâlesi: Eser Türkçedir. Bu risalede "vücuddan yakı açup ve üzerine nohud vaz' eden kimseler için neşf iden rutubet"in abdest muvacehesindeki durumu kısaca izah edilmiştir.[20]

15. Âsârü'l-Hikem fi Nakşi'l-Kadem: Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, no. 2184'dedir. Çalışmamızın konusu olan eserdir.

Mehmed Münîb Efendi'nin Âsârü'l Hikem fi Nakşi'l-Kadem Adlı Eseri

İslâm kültüründe Hz. Peygamber'in ayak izi olduğuna inanılan taşlara nakş-i kadem-i şerif veya nakş-i kadem-i saadet denilmektedir. İslâm tarihinin çeşitli devirlerinde Hindistan'dan Mısır'a Kudüs'ten İstanbul'a kadar geniş bir coğrafyada yaygınlıkla görülmüşlerdir. Mehmed Münîb 'Ayıntâbî'nin *Âsârü'l-Hikem fi Nakşi'l-Kadem* eseri de İstanbul Bahçekapı'da Sultan I. Abdülhamid Türbesi'nde bulunan kadem-i şerif hakkında kaleme alınmıştır. Eser, kadem-i şerif ile ilgili bilgiler vermesi bakımından önem arz etmektedir. Sultan Abdülhamit türbesinden başka İstanbul'da Topkapı Sarayı'nda dördü taş ikisi tuğla olmak üzere altı, Eyüp Sultan ve Üçüncü Mustafa türbelerinde birer adet olmak üzere sekiz adet daha nakş-i kadem-i şerif bulunmaktadır.

Bilindiği gibi Sultan I. Abdülhamid'in velî olduğuna dair halk arasında bir inanış mevcuttur. Döneminde bu inanışı pekiştirecek kimi uygulamalara da gidilmiş olması bunu güçlendiren etkenlerdendir. Sultan I. Abdülhamid türbesinde bulunan kadem-i şerifin Şam'da bulunduğu yerden İstanbul'a getirilmesi ile ilgili bilgiler genellikle birbirinin tekrarıdır. Bu bilgilerin kaynaklarından birisi Münîb'in belirtilen eseridir. Münîb Efendi'ye göre kadem-i şerif 1198/1784 senesinde müellif Kilâr-ı Hassa hocası iken İstanbul'a getirilmiştir.

Mehmed Münîb'in *Âsârü'l-Hikem fi Nakşi'l-Kadem* adlı eseri Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü Nu. 2184'de kayıtlıdır. Eser nesih hatla yazılmış olup 19 varaktır. Münîb İslâmi usule uygun olarak esere bir hamdele ile başlar ve daha sonra konuya girer. Münîb'e göre Allahu Te'ala peygamberlerini türlü mucizeler ile "te'yîd ü ikmâl" etmiş, yaratılmışların en üstünü Hazret-i Peygamber'e ise bizzat *Kur'ân-ı Kerîm*'i bir mucize olarak vermiştir. Bunun yanı sıra âlimlerin bazısına göre altmış bazısına göre ise yetmiş bin mucizesi daha bulunmaktadır.

"…. Ve kelâm-ı ḳadîm baʿżı ʿulemâ ḳatında altmış biñ ve baʿżı ʿulemâ ʿindinde yetmiş biñ muʿcizâtı ḥâvî idügin vâfir kütüb-i muʿteberede muḥtevî olmuşdur."[21]

Bu mucizelerden sadece birisi ise Hazret-i Peygamber'in ayak izi ile ilgilidir.

"… Cümleden biri vücûd-ı pür-cûdlarına mümâs olan seng-i ḥâra ve saḫre-i şammâ ḥamîr gibi nerm ü leyyin olup gâh eşer-i merfaḳ-ı rıfḳ-ı tevʾemleri ve gâh resm- i ḳadem-i saʿâdet-maḳdemleri ẓâhir ü mütebeyyin olup…"[22]

Kadem mucizesine mülhak taşlardan birisinin İstanbul'a getirilmesi ile ilgili bir eser kaleme almak isteyen Münîb, eserinin başında buna dair bilgiler verir ve eserini hangi başlıklar altında tertip ettiğini anlatır.

"… evvelü resmi ḳademi meymeneti ḳadîme ileyhi dârü's-salṭanati'l- ʿaliyyeti ḥamâha'llâhü teʿâlâ ʿan külli âfet[in] ve beliyyet[in] dahı şeref-endûz-ı meyâmin ü iḳbâl ve ʿizzet-âmûz-ı saʿâdet ve iclâl olmaġıçün mânend-i bedr-i münîr-i maṭlaʿ-ı ḳademinden Ḳoṣṭanṭiniyye semtine taḥrîk ü tesyîr ve Baġçeḳapusı ḳurbında riyâz-ı nâẓıra gibi mücedded[en] iḥyâ buyurduḳları medrese ve kütübḫâne ve mekteb ü sebîl ü ʿimâret-i ʿâmireleri civârında vaż ʿ u taḳrîr olunmaġa miṣâl-i vâcibü'l-imtiṣâl-i mülûkâneleri şeref-rîz-i sâḥa-i iclâl olmaġla dâʿiyân-ı devlet-i ʿaliyye ve perverdigân-ı niʿmet-i seniyyelerinde Kilâr-ı Ḫaṣṣa-i Hümâyunları ḫᵛâcesi Es-Seyyid Muḥammed Münîb el-ʿAyıntâbi ḳulları pîşgâh-ı felek dest-gâh-ı Ḥüsrevânelerine taḳdîm ruḳiyyet ü ʿarż-ı ʿubudiyyet dâʿiyesiyle Âṣârü'l-Ḥikem Fi Nakşi'l-Ḳadem ismiyle mersûm bir risâle-i muḫtaṣara teʾlîf ü bir muḳaddime ve iki bâb ve bir ḫâtime üzre tertîb ü tarṣîf eylemişdir…"[23]

Görüldüğü gibi Münîb eserini bir giriş, iki bölüm ve bir sonuç hâlinde tertip etmiştir. Yazar, daha sonra bu bölümlerin içeriklerinden birer cümle ile bahseder. Buna göre mukaddimenin bahis konusu fevkalade olayların kısımları hakkındadır. Birinci bölüm Hz. Peygamber'in ayak izinin taşta zâhir olup olmadığının ulemâ indindeki ihtilâfâtı beyanında olup ikinci bölüm ise Belde-i Tayyibe'ye yani İstanbul'a getirilen kadem-i şerifin nerede ve nasıl oluştuğu beyanındadır. Eserin hatimesi ise enbiyâdan yadigar olan kutsal emanetlerden Kadem-i Şerif, Hırka-i Sa'adet ve Lihye-i Mübâreke gibi itibar edilen nesnelere hürmet göstermenin ve saygı duymanın meşru olup olmadığı ile ilgili ulemânın da görüşleri etrafında şekillenen Münîb'in kendi fikirleri ile ilgilidir.

Eserin mukaddime bölümünde Münîb, fevkalade olaylar olarak adlandırılabilecek İslâmi literatürdeki adıyla "havârık-ı ʿade"yi altıya ayırır. Bunlar sırasıyla: Mucize, irhâs, kerâmet, mu'avenet, istidrâc ve ihânettir. Edip, olağanüstü hâllerin bütün bu kısımlarını tek tek alt başlıklar altında kimlerden sâdır olduğunu ve ne şartlar altında vukû bulabileceğini örnekler ile açıklar. Meselâ vahiy gelmeden önce bir peygamberin peygamber olacağına işâret olarak zuhur eden hârikulâde hal manasına gelen irhâsı müellif şöyle açıklar:

"… Ol ḫârıḳ-ı ʿadedir ki enbiyâ-i ʿaẓâm ʿaleyhim es-ṣalavât ü vessellem ḥażerâtından ḳable'l-baʿiṣ ḥâsıl olur. ʿİsî ʿaleyhisselâmıñ vaḳt-i vilâdetlerinde tekellümü ve ḥażret-i Muḥammed ʿaleyhisselâmıñ ṣaḳḳ-ı baṭn u ġasl-i ḳalb ü ezlâl-i ġamâme ve tekellüm-i ḥacer ü şecer ḥâletleri gibi darü'l-ḫilâfetü'l-ʿaliyyeye bu mevsûmda naḳl olunan nakş-ı ḳadem-i muḥterem dahı bu ḳabildendir ḳarîbâ beyân olunur inşallâhü teʿâlâ…" [24]

[10] Eserin nüshaları için bkz: İstanbul Üniversite Kütüphanesi T.Y. No. 2558, 6198, 9823; Millî Kütüphanesi No. 53; Süleymaniye Kütüphanesi EsadEfendi Bölümü No. 2265, 2441/2.

[11] Eserin nüshaları için bkz: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 2203 ve Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü No. 319

[12] Nüsha için bkz: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Mnz. No. 1709.

[13] Eserin nüshaları için bkz: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. No. 6692, Millî Kütüphane No.462.

[14] Eserin nüshaları için bkz: Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bölümü No. 739, Köprülü Kütüphanesi Asım Bey Bölümü No. 435, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. No. 9729, 5616, 2979.

[15] Eserin nüshaları için bkz: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi A. 5944, Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 154/2.

[16] Eserin nüshaları için bkz: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi A. 4668'de ve yine aynı kütüphanenin T.Y. No. 1709'da Münşeat Mecmuası içinde, 125[b]-132[b] varakları arasında.

[17] Eserin nüshaları için bkz: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. No. 2474'de Münşeat Mecmuası içinde 114[a]-114[b], Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 4164/39.

[18] Nüshası için bkz: Millî Kütüphane 19 Hk 630/4.

[19] Nüshası için bkz: Millî Kütüphane 27 Hk 229/2.

[20] Nüshası için bkz: Süleymaniye Kütüphanesi Mehmet Hafid Bölümü 72/5'de 16[b]-18[a].

[21] Mehmed Münîb, Âsârü'l Hikem fi Nakşi'l-Kadem, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü No. 2184, vr. 2[a].

[22] Âsârü'l Hikem fi Nakşi'l-Kadem, vr. 2[a].

[23] Âsârü'l Hikem fi Nakşi'l-Kadem, vr.2[b]-3[a].

[24] Âsârü'l Hikem fi Nakşi'l-Kadem, vr. 4[a]-4[b].

Eserin Bâb-ı Evvel adı verilen ilk bölümde ise Hazret-i Peygamber'in kadem-i şerifi hakkında ulemânın ihtilafı üzerinde durulur. Münîb, ilk olarak İmâm Suyûtî'nin adını zikrederek onun "inkâr-ı şedîd" ile Hz. Peygamber'in taşa ayak izinin çıktığına dair, hadis kaynaklarında bir senede rastlamadığını söyler. Fakat Mâlikî imamlarından İmam Ebu Bekir bin el-Arabî *Muvatta Şerhi*'nden şunları nakleder:

"*…Muvaṭṭa-i Mālik şerḥinde ṣaḥretullāh vaṣfında cenūb cānibinde ṭaraf-ı iʿlāsında miʿrāc içün Burāḳa süvār olurken ḳadem-i Nebevī teʾşīr itdigi ve maḥabbet-i Resulullāhdan ṣaḥretullāh ol cānibe meyl itdi ve şimāl cānibinde ṣaḥretullāh arż üzere düşmesün diyü melāʾike-i ʿazām ṭutdılar. Anlarıñ āṣār-ı aṣabiʿeleri be-dīdār oldı diyü taṣrīḥ itmişdir..*"[25]

Yine Hafız Nasreddin el-Dımaşkî'nin de bu olayın vukû bulduğunu, sahretulllahın hamur gibi olduğu görüşüne yer veren Münîb, Hazret-i Peygamberin ayak izinin rutubetli kum üzerinde bile oluşmadığını fakat sert kayalarda ayak izi kaldığına dair Arapça bir beyit ile bu bahsi bitirir. Bu bahsin ardından Hazret-i Peygamberin Hz. Ebubekir ile hicret ederken Kureyş'in müşrikleri tarafından takip edilirken 'ilm-i kıyâfe yani iz sürmeyi bilen kişilerin iki ayak izine rastladıklarını birinin Hz. Ebubekir'e ait olduğunu bildiklerini fakat diğerinin ise bilinemediğini lâkin Makâm-ı İbrâhim'deki ayak izi ile aynı olduklarını tespit ettiklerini söyler. Böylece edip, İslâmî literatürde geçen Hz. İbrahim ile Hz. Peygamber'in kadem-daş olduklarını ayrıca belirtir. Bu bölüm, Mehmed Münîb'in Hz. İbrahim'in, Makâm-ı İbrâhim'de bulunan kademinin nasıl oluştuğunun anlatılması ile son bulur.

Eserin ikinci bölümü bütüne nazaran en hacimli bölümdür. Bu bölümde Münîb, İstanbul'a getirilen nakş-i kadem-i şerifin nerede ve ne zaman oluştuğu konusunu irdeler.

Münîb'e göre İstanbul'a Şam'dan getirilen kadem-i şerif, Hz. Peygamber'in bis'etten önceki Şam ziyaretinde Busra yakınlarında Havran adlı bir bölgede vukû bulmuştur. Yazar, bu bölümün ilk satırlarında Hz. Peygamber'in çok sevdiği Amcası Ebû Tâlib ile ilişkisi ve Ebû Tâlib'in onu bırakamayarak Şam'a ticaret için giden kervana onu da aldığını anlatır. Daha sonraki satırlarda ise konu, İslâmî kaynaklarda oldukça sık zikredilen rahip Bahîrâ ile ilgilidir. Eserde anlatılan rivayete göre, Kureyş ticaret kervanı yolunun üzerinde Busra civarında manastırı olan Bahîrâ, daha önceki seyahatlerde Kureyşliler buradan geçtikleri zaman onlarla hiç ilgilenmez ve kimse ile konuşmazdı. Ancak bu defa manastırdan dışarı bakarken kervanda bulunan Hz. Muhammed'i bir bulutun gölgelendirdiğini, bir ağacın altında oturduğu zaman dallarının onun üzerine eğildiğini gördü. Bunun üzerine hemen bir sofra hazırlayıp kafile mensuplarını yemeğe davet etti. Kureyşliler o güne kadar kendileriyle hiç ilgilenmeyen Bahîrâ'nın bu davetini biraz da hayretle kabul ettiler ve yaşı küçük olduğu için Hz. Muhammed'i kervanın yanında bırakıp manastıra gittiler. Ancak Bahîrâ yemeğe onun da gelmesini istedi ve kendisiyle bizzat ilgilendi, ona çeşitli sorular sordu, sırtına bakarak peygamberlik mührünü (hatm-i nübüvvet) gördü. Bahîrâ daha sonra Ebû Tâlib'e Muhammed'in kimin oğlu olduğunu sordu. Yetim kaldığını öğrenince ona iyi bakmasını ve Yahudilerden korumasını tavsiye etti. Bunun üzerine Ebû Tâlib, Suriye'deki işlerini hemen bitirip onu Mekke'ye götürdü. Münîb bu olaylar cereyan ettiği vakit Hz. Peygamber'in bir rivayete göre dokuz diğer bir rivayete göre ise on iki yaşında olduğunu belirtir. Münîb'in anlattığı bu olaylar konuyla alakalı hemen bütün kaynaklarda zikredilen hususlardandır. Münîb bu tafsilatlara ilave olarak ulemâ indinde Bahîrâ'nın durumunu da tartışır ve bazı âlimlerin onu ashabdan saydığını belirterek bu fikre katılmayanların da olduğunu söyler. Zira ashabdan sayılmak için bazı şartların oluşması lazım geldiğini söyleyerek bu şartları sıralar.

Bu bölümde Hz. Peygamber'in ikinci Şam ziyareti de tafsilatı ile anlatılır. Bu ziyaret hemen bütün Siyer kitaplarındaki hâliyle anlatılır. Münîb'in anlatımlarında Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in, efendimizi çağırarak Hz. Hatice'nin ticaret kervanı için güvenilir kimseler aradığını, bu aralar durumlarının sıkışık olduğunu söyleyerek gerçi Şam'a gitmesinden bir önceki vak'a sebebiyle endişe de duyduğunu belirtir. Efendimizin de "Sen nasıl istersen öyle yapacağım Amcacığım" demesiyle Hz. Hatice'nin kendisini çağırması ve görüşmeleriyle yola revân olan efendimize Hz. Hatice'nin Meysere adlı hizmetçisini de kendisinin her dediğini yapmak üzere görevlendirdiği anlatılır. Bu ikinci Şam seferinde Kureyş'in kervanı yine Busra yakınlarındaki manastırda konaklar. Bahîrâ artık vefat etmiş onun yerini ise Nestûrâ adlı bir başka rahip almıştır. Efendimizin, zeytin ağacının altına inmesi, pencereden gelen kafileyi seyreden rahibin dikkatinden kaçmaz. Önceden tanıştığı Meysere'yi yanına çağırır ve ağacın altında konaklayanın kim olduğunu sorar. Meysere, "O, Kureyş ve Mekke halkından bir zattır." cevabını verir. Nestûrâ, bir anlık düşünceye dalar. Sonra da Meysere'yi hayretler içinde bırakan fikrini açıklar: "O ağacın altına şimdiye kadar (bu vakitte) peygamberden başka kimse inmemiştir". Daha sonra

[25] Âsârü'l Hikem fi Nakşi'l-Kadem, vr. 5ᵃ-5ᵇ.

Meysere'ye şu suali yöneltir: "Onun gözünde biraz kırmızılık var mıdır?" Meysere'den "Evet" cevabını alınca, teşhisini kesinleştirir: "O, peygamberdir, hem de peygamberlerin sonuncusudur! Meysere, heyecan ve hayretinden şaşkına döner. İstikbalin peygamberinin hizmetinde bulunma saadet ve sevinci, vücudunun bütün zerrelerine bir anda yayılır. Tabii, bir yandan da rahibin söyledikleri de hafızasına nakşolur. Satışlar tamamlanmış ve alınacaklar alınmıştır. Bir de bakarlar ki Peygamberimiz herkesten ziyade kârlı bir ticaret yapmış. Bu sefer Meysere'nin hayretine, kafiledekilerin de hayret ve şaşkınlığı katıldı. Münîb, daha sonra Hz. Hatice'nin kervanı ve Hz. Muhammed'i karşılaması, Hz. Peygamber gelirken üzerinde iki meleğin onu izlemesi ve bir bulutun gölge olması, Meysere'nin başlarından geçenleri anlatması hadiselerini ayrıntılarıyla yazar. Bu olayların da herkese görünmediğini sadece belirli kişilere göründüğünü de belirterek bunu da Hz. Peygamber'in başka bir mucizesi sayar.

Münîb, bu bölümün sonunda Hz. Peygamber'in kadem-i şerifinin bu ziyaretlerde zuhûr etmiş olabileceğini belirterek ziyaretlerinden bahsetme sebebini açıklar. Hatta Takiyüddin Sübki'nin *Tâiyye* kasidesinde bu bahsin etraflıca anlatıldığını belirtilerek:

"*…. Likin vāḳiʿ olan ʿalāmāt-ı celīleye nisbetle şey'-i ḳalīl olmaġla zikrine taṣaddukı olınmış ola yāḥūd maḥmiyye-i Ḳoṣṭanṭiniyyeye naḳli gibi bilād-ı Şāma daḫı maḫall-i āḫirden celb olunmuş ola. Vallāhu ʿālem ḳaldı ki ḥaḳīḳat nakş-ı ḳadem olmayup taḳlīḍ olsa daḫı yine peyġamber-i ʿālī-nesebe şeref-i intisābı sebebiyle taʿẓīm ü tekrīm ü taḳbil vü telṣīm mūcib-i ecr-i ʿaẓīm müstevcib yümn-i cisim olacaġı ḳarībā beyān olunur. İnşallāhü Teʿālā…* "[26]

diyerek İstanbul'a getirilen kadem-i şerifin Şam'a dahi başka bir yerden gelmiş olabileceği hatta orijinal değil belki taklîd yani kopya edilmiş olabileceği ihtimali üzerinde de durur. Bütün bunların ise yine de kadem-i şerifin izzetini düşürmeyeceğini ayrıca belirtir.

Mehmed Münîb, eserinin hâtimesini İslâm tarihi boyunca fazlaca tartışılan konulardan birisi olan bid'at meselesine ayırmıştır. Kadem-i şerif, lihye-i saâdet ve hırka-i şerif gibi kutsal emanetlere saygı ve hürmetin bid'at olup olmadığı konusu hâtimede işlenir. Münîb, konu üzerine serdedilen görüşlerden Mâlikiyye'den İmam Fakhanî'nin, İmam Şafi'î'nin, İbn Hâcer Heysemî ve İmam Sehâvî gibi âlimlerin fikirlerinden açıklamalarda bulunur. İmam Nevevî, Askalânî, Celâleddin Suyûtî görüşleri zikredilen diğer âlimlerdir.

Âlimlerin görüşleri ise çeşit çeşittir. Onlara göre kutsal emanetlerin isimleri zikr olundukça inhinâ ve kıyamda bulunmak, belki mevlid-i şerîf gibi günlerde halkın toplanarak bu emanetlere doğru teberrükâtı bid'at-ı mezmûmedir. Bazı âlimler buna sebep olarak ise kurûn-ı sâlifede böyle bir olayın vukû bulmadığını belirtir. Lâkin böyle olayların vukû bulmadığını belki benzerlerinin olduğu görüşlerini eserlerinde serdedenler de vardır.

Münîb ise aktardığı bütün bu tartışmalardan sonra:

"*… Muḥarrir-i ḥurūf olan ʿabd-i ḥaḳīr dir ki sūre-i kerīme-i Tebbet ile küfr üzre helākı müşbet olan Ebū Leheb-i eşedd aʿdā-yı Ḥabīb-i Ḥüdā iken memlūkesi Şüveybe vilādet-i nebeviyye ile tebşīr itdigi ḥasebiyle mesrūr olup Şüveybe-i müşairü'n-ileyhi iʿtāḳ itdigi sebebiyle her leyle-i işneyn ḥulūl itdikçe cehennemde ʿazabı taḫafffīf olunup ve her leyle-i işneyn geldikçe bir kerre mā'-i zülāl-i bārid ile dūzaḫ içinde saḳḳ olındıġına eḥādīṣ-i ṣaḥīḥa vārid olmuşdur. Müddeʿamıza bu maʿadā delīl vāżıʿ olduġı ehl-i feṭānete lāyıḥdır.* "[27]

ifadeleriyle kadem-i şerif, hırka-i şerif, lihye-i saâdet gibi emanetlere teberrükâtın bid'ât-i hasene olduğunu belirtir. Hatta yine iddiasına bir delil olarak Beni İsrail'den fâsık ve fâcir bir kimsenin hikâyesini İmâm Ebû Na'im Isfahânî'nin *Hilye*'sinden zikreder.

"*…Benī İsrāʾīlde bir fāsıḳ ve fācir kimse var idi. Temāmā yüz sene leyl ü nehār cürm ü ʿiṣyān ile evḳāt-güzār olmışdı. Āḫir-kār ecel-i mevʿūd irişüp dārü'l-āḫirete intiḳāl eyledi. Benī İsrāʾīl ḥāl-i marażında ḥāṭırın ṣormadıḳlarından başḳa cenāzesin daḫı meyte gibi sürüyüp bir mezbelede nihān eylediler. Der-ān-sāʿat Cenāb-ı Rabb-i Raḥīm Mūsā-yı Kelīm [19ᵃ] ʿaleyhe't-taḥiyyat ve's-sellim ḫażretlerine yā Mūsā falān mezbelede ḫāṣṣ-ı ʿibādımdan maḥbūb u maḳrūb bir ḳulum genc-i nihān gibi pinhāndır. Bi'l-nefs gidüp ikrām u iḥtirām ile iḥrāc u nümā-zeyn-i edā idesin diyü vaḥy itdikde Mūsā ʿaleyhi's-selām yā Rabb ʿallāmü'l-ġuyūb sensin benī İsrāʾīl yüz sene ʿıṭḳ u tuġyān ile imrār-ı zamān itdi diyü şehādet itmişken ol derd-mend-i saʿādet-pesendiñ ʿacabā ne ʿameli var idi ki dergāh-ı kibriyāya mūcib-i taḳarrüb oldı diyü münācāt itdikde yā Mūsā ol kimse didikleri gibi idi. Ammā her ḳaçan Tevrat-ı şerīfi açup āḫir zamān peyġamberi ḥabībüm Muḥammediñ ism-i şerīfin görse taʿẓīm ü tebcīl ile leşm ü taḳbīl idüp gözlerine sürer idi. Bināberīn saʿyini meşkūr ve ẕenbini maġfūr idüp cennāt-ı*

[26] Âsârü'l Hikem fi Nakşi'l-Kadem, vr. 17ᵃ.
[27] Âsârü'l Hikem fi Nakşi'l-Kadem, vr. 18ᵃ.

ʿāliyyede yetmiş ḥūr-ı ʿayn añа tezvīc ḳıldım diyü vaḥy-i İlāhi vārid oldı. Taʿẕīm-i resm-i ḳadem daḫı böyledir."[28]

Yukarıdaki rivâyeti örnek veren Münîb, kadem-i şerife saygı ve hürmet göstermenin de Hz. Peygamber sevgisinden ileri geldiğini ve Allah katında kulun güzel amellerinden sayıldığını zikreder.

Sonuç

Mehmed Münîb 'Ayıntâbî'nin *Âsârü'l-Hikem fi Nakşi'l-Kadem* adlı eseri Hz. Peygamber'in kadem-i şeriflerinden birisinin Şam'dan İstanbul'a getirilmesi sebebiyle kaleme alınmış bir risaledir. Risâle, I. Abdülhamid türbesinde bulunan kadem-i şerif ile ilgili bilgiler vermesi bakımından önem arz etmektedir. Lâkin hem eseri transkribe ederken hem de üzerinde araştırmalar yaparken görülmüştür ki bugün Sultan I. Abdülhamid Türbesi'nde yer alan kadem-i şerif ile ilgili daha fazla bilgi veren eserler hatta resmî evraklar dahi vardır. Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ*'sı konuya binaen daha ayrıntılı bilgi vermekle birlikte yer yer menkıbevî bir hâl almakta, yazarın kendi düşünce ve görüşleri de esere yansımaktadır. Vassâf, mezkur kadem-i şerifin hangi mahalde bulunduğunu daha ayrıntılı açıklayıp kadem-i şerifi getiren Şeyh Muhammed Ziyâd Efendi hakkında bilgiler verip döneminde bu şeyhe gösterilen hürmeti de açıklar. Ancak bazı tarihî hatalara düşmesinin yanı sıra meseleyi menkıbevî bir havaya sokmaktan da kurtulamaz. Meselâ; Ziyâd Efendi'nin taşı başı üstünde getirdiği ifadesi, taşın büyüklüğü göz önüne alındığında imkân dahilinde gözükmemektedir.[29] Münîb'in eserinde ise böyle bir durum veya anlatım söz konusu değildir. Hakezâ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hatt-ı Hümâyun fonunda 1451 numarada konuyla ilgili en kesin bilgileri içeren Hatt-ı Hümâyun bulunmaktadır. Bu hatt-ı hümâyuna göre kadem-i şerifin Eski Şam'da yer alan Havran nahiyesindeki Busra kalesinden getirildiği hatta iki adet katıra tahtırevan tarzında yüklenerek taşın ya Şam'daki Emeviye Camii'nde yer alan Hz. Yahya türbesine konulması yahut da İstanbul'a getirilmesi ve İstanbul'da yeni inşa edilen I. Abdülhamid Türbesi'ndeki külliyede muhafaza edilmesi seçenekleri padişahın iradesine bırakılmıştır. Padişah ise halk arasında kendisi ve kadem-i şerif ile ilgili yer alan rivayetlerin, yani Hünkâr'ın arzu-yı hümâyunu ile taşın Şam'dan naklini istediği gibi söylentilerin tam aksi yönde bu konudaki kararı sadrazamına bırakmıştır.[30]

Kadem-i şerif hakkındaki bu tür eserlerden farklı olarak kanaatimizce Münîb, eserinde kendisinin tam emin olmadığı bilgilere yer vermekten kaçınmıştır. Bu yüzden *Sefîne*'de yer alan menkıbevî bir anlatım risâlde görülmez. Hatta müellifin üslûbunda dahi bu durum vakidir. Özellikle rivayetlerde bir değil en az beş altı farklı kişinin aynı mesele üzerine görüşlerinden bahsetmesi, onların eserlerini anması ve bunların sonucunda kendi fikrini söylemesi Münîb'in eserini kaleme alırken ilmî hassasiyetine örnek teşkil edecek hususlardandır. Münîb, eserini kadem-i şerifin nasıl oluştuğu ile ilgili bilgi vermek, kültür hayatında bu mukaddes emanet ile ilgili bir eser bırakmak için kaleme almıştır. Anlattıkları kendisinin de defalarca belirttiği gibi Siyer kitaplarında zaten muhtevidir. Lâkin o, sadece kadem-i şerife yönelik bir risâle kaleme almak istemiş ve böylece gelecek nesillere de mukaddes emanetlere gösterilmesi gereken saygının tarihî bir vesikasını bırakmıştır.

KAYNAKÇA

AKSOY, Ömer Asım,"Mütercim Asım-Hoca Münip Çatısması" *Yöre Dergisi*, 1990 (4).

ÇULUK, Sinan, http://sinanculuk.blogspot.com.tr/2012/06/birinci-abdulhamid-turbesindeki-kadem-i_24.html, çevrimiçi, 10.04.2017.

MEHMED MÜNÎB, Âsârü'l Hikem fi Nakşi'l-Kadem, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü No. 2184.

OKİÇ, Muhammed Tayyip, "Şemsu'l E'imme es-Sarahsi'nin 'Şarhu's-Siyari'l-Kabîr'inin Türkçe Tercemesi ve Mütercim Mehmed Münib Ayıntabi'nin Diğer Eserleri", *900. Ölüm Yıl Dönümü Münasebetiyle Büyük İslâm Hukukçusu Şemsu'l-E'imme Es-Serahsi Armağanı*, Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Yay., Ankara 1965, s. 27-42.

OSMÂNZÂDE HÜSEYİN VASSÂF, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, C. I, İstanbul 2006.

ÖZEL, Ahmet, "Mehmed Münîb", *DİA*, 1991, C. 4, s. 245-246.

YENER, Şakir Sabri, *Gaziantep Büyükleri*, Gaziantep Halk Fırkası Matbaası, Gaziantep 1934.

[28] Âsârü'l Hikem fi Nakşi'l-Kadem, vr. 18[b]-19[a].

[29] Ayrıntılı Bilgi için bkz: Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, C. I, İstanbul 2006, s. 462-463.

[30] Ayrıntılı bilgi için bkz: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hatt-ı Hümâyûn Fonu Belge No: 1451.

Metin

Āṣārü'l-Ḥikem fi Nakşi'l-Ḳadem[31]

Bismillāhirraḥmānirraḥīm

[1[b]]Elhamdülillāhi'lleẕī ebdā bi-eydī ḳudretihi ruʾūse'l-enām. Ve ecrā bi-vechi raḥmetihī ʿuyūne'l-cūdi ve'l-inʿām. Ve'ṣ-ṣalātü ve's-selāmü ʿalā Muḥammed[ini]'l-leẕī inteḳaşat meveddetühū fī-ṣudūri'l-aḥcāri ve buṭūni'r-rimāl. Ve ʿalā ʿālihī aṣḥābihi'l-leẕīne lehüm ḳademü sıdḳ[in] ʿinde rabbihimi'l-müteʿāl. Bundan ṣoñra zümre-i ehl-i īmāna ḫafī olmaya ki Cenāb-ı Rabbü'l-ʿālemīn Teʿālā şanehū ammā yeʾşīn ḳavillerine hidāyet-i sübül içün enbiyā ve rüsül baʿṣ ü irsāl ve her birin baʿżı muʿcizāt ile teʾyīd ü ikmāl idüp el-fażlü'l-mürselīn ve ḫātemü'n-nebiyyīn Muḥammed[ini]'l-Muṣṭafā ʿaleyhi mine't-tahiyyāti ışfāhā ḫażretlerine eslāf-ı peyġamberāna iʿṭā ḳılınan muʿcizāt-ı bāhire inʿām olunduḳdan ṣoñra [2[a]] māʿadā niçe niçe āyāt-ı ẓāhire ile mümtāz u benām ḳılınmışdır. Ḫattā Ḳurʿān-ı ʿaẓīmden ġayrı muʿcizātları ʿinde'l-baʿż üç biñ ʿaded ile maḥṣūr ve inde'l-baʿż keşretinden ʿaded-i muʿīn taḥtında ġayr-ı maḥṣūrdur. Ve kelām-ı ḳadīm baʿżı ʿulemā ḳatında altmış biñ ve baʿżı ʿulemā ʿindinde yetmiş biñ muʿcizātı ḥāvī idügin vāfir kütüb-i muʿteberede muḥtevī olmuşdur. Cümleden biri vücūd-ı pür-cūdlarına mümās olan seng-i ḫāra ve saḫre-i ṣammā ḫamīr gibi nerm ü leyyin olup gāh eşer-i merfaḳ-ı rıfḳ-ı tevʾemleri ve gāh resm-i ḳadem-i saʿādet-maḳdemleri ẓāhir ü mütebeyyin olup medā ed-duhūru ve'l-aʿṣār mevāżıʿ-ı ʿadīdede yādigār-ı üli'l-ebṣār olmaḳ üzere ke'n-naḳşi fi'l-ḥacer pā-ber-cā ve berḳarār ḳılmışdır. Ḫattā civār-ı Şām-ı cennet-meşāmda birisinüñ zümürrüd-fām üzre naḳş-pāy-ı kimyā-sāyı Resūl-i Ekrem biñ yüz ṭoḳsan sekiz senesine gelince mülteşem-i şifāh-ı ʿālem müstelem-i cibāh-ı benī ādem olmış iken pādişāh-ı rūy-ı zemīn ve şehinşāh-ı āsmān-temkīn sulṭān-ı selāṭīn-i cihān ḫāḳān-ı ḫāvāḳīn devr-i zamān-ı Ḫüsrev-i Kisrā-ʿadālet ve Erdeşīr-i şīr-i ṣavlet baḥr-ı mevvāc-ı luṭf u meḳārim [2[b]] şemʿ-i vehhāc-ı ḥilm ü merāḥim bālā-dest-i merdān-ı seḫāvet şābit-ḳadem-i meydān-ı şeca'āt fermān-fermā-yı *innallāhe yeʾmürü bi'l-ʿadli ve'l-iḥsān*[32] tīġ-i ez-māy-ı mā-yezaʿü'-s-sulṭānü ekşerü mimmā yezaʿü'l-Ḳurʾān ḫalīfetü'llāhi ʿalā ḫalīḳatihī emīn[ün] Rasūlillāhi ʿalā sünnetihī ve ümmetihī niẓām-baḫş-ı muʿallim-i ʿilm ü kemāl, bīḫ-efgen-i merāsim-i bidʿat ü ḍalāl

Şiʿr

Sāye-i Ḫaḳ penāhi cümle ümem

Mihr-i tābān-i āsumān-himem

Nūr-i meclis-fürūz-ı cūd u ʿaṭā

Nār-i ḫāşāk-sūz-i cevr ü sitem

Aʿnī bihi's-sulṭān ibni's-sulṭān es-Sulṭān ʿAbdülḥamīd Ḫān ibni's-sultan el-Gāzī Aḥmed Ḫān

Şiʿr

Revnaḳ-ı taḫt-gāh-i ʿOṣmānī

Vāris-i milket-i Süleymānī

Çarḫbā şad hezār çeşm-i nedīd

Mülk-rā hem-çunīn şāyānī

lā-zāle dīvānü şevketihī kaʿbet[en] li'l-fuḳarāʾi ve'l-mesākīni ve lā bereḥa erkānü devletihī ḳıblet[en] li'l-mülūki ve's-selāṭīni evvelü resmi ḳademi meymeneti ḳadīme ileyhi dārü's-salṭanati'l-ʿaliyyeti ḥamāha'llāhü teʿālā ʿan külli āfet[in] ve beliyyet[in] daḫı şeref-endūz-ı meyāmin ü iḳbāl ve ʿizzet-āmūz-ı saʿādet ve iclāl olmaġıçün mānend-i bedr-i münīr-i maṭlaʿ-ı ḳademinden Ḳosṭanṭiniyye semtine taḫrīk ü tesyīr ve Baġçeḳapusı ḳurbında riyāz-ı nāzıra [3[a]] gibi mücedded[en] iḥyā buyurdukları medrese ve kütübḫāne ve mekteb ü sebīl ü ʿimāret-i ʿāmireleri civārında vażʿ u taḳrīr olunmaġa miṣāl-i vācibü'l-imtiṣāl-i mülūkāneleri şeref-rīz-i sāḥa-i iclāl olmaġla dāʿiyān-ı devlet-i ʿaliyye ve perverdigān-ı niʿmet-i seniyyelerinde Kilār-ı Ḫaṣṣa-i Hümāyunları ḫᵛācesi Es-Seyyid Muḥammed Münīb el-ʿAyıntābi ḳulları pīşgāh-ı felek dest-gāh-ı Ḫüsrevānelerine taḳdīm ruḳiyyet ü ʿarż-ı ʿubūdiyyet dāʿiyesiyle Āṣārü'l-Ḥikem Fi Nakşi'l-Ḳadem ismiyle mersūm bir risāle-i muḫtaṣara teʾlīf ü bir muḳaddime ve iki bāb ve bir ḫātime üzre tertīb ü tarṣīf eylemişdir. Muḳaddime

[31] Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü No. 2184.

[32] "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor." Kur'ân-ı Kerim, Nahl/90.

Ḫavārıḳ-ı ʿade maḳūlesinden efʿāl-i ġayr-ı muʿtādeniñ aḳsāmı beyānındadır. Bāb-ı evvel ḳadem-i mufaḫḫarü'l-enbiyā aḥcārda teʾsīr etmek vāḳiʿ oldu mu olmadı mı iḫtilāfāt-ı ʿulemā beyānındadır. Bāb-ı sānī ʿalā taḳdirü'l-vuḳūʿ bu belde-i ṭayyibeye naḳl buyrulan resm-i ḳadem-i ḫayrü'l-mevcūd ḳanḳı maḥalde naḳş-pezīr-i ṣafḥa-i vücūd olduġı beyānındadır. Ḥātime enbiyā ve mürselīn ṣalavatullāhi ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhim ecmaʿīn ḥażerātından ve aṣḥab-ı güzīn ü selef-i ṣalihīn Rıḍvalanallāhü Teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn cenāblarında yādigār olan ḳadem-i şerīf ve ḫırḳa-i saʿādet ve liḥye-i mübāreke [3b] miśüllü teberrükāta taʿẓīm ü tekrīm ve telśīm ü taḳbīl meşrūʿ olup niçe feżāʾili müştemil olduġu beyānındadır. Hemān kerīm-i ḳāḍe'l-ḥācāt vü mucibü'd-dāʿvāt celle şanuhū ve ʿazze sultānehū ḥażretleri ḫıdmet-i ʿubūdiyyetimizi dergāh-ı ʿulūhiyyetinde maḳbūl idüp Ḥabīb-i müctebāsı ḥürmetine şevketlü ḳudretlü ʿaẓametlü veliyy-i niʿmet-i ʿālemiyān olan pādiśāh-ı merḥamet-penāh efendimiz ḥażerātın şehzādegān-ı kirām ve selāṭīn-i ʿiẓāmlarıyla serīr-i devlet ü server-i salṭanatda ber-ḳarār vü düşmenān-ı ḥaḳāret-niśānların pāy-māl-i żüll ü ḫasār eyleye. Āmīn yā erḥame'r-raḥimīn. Muḳaddime ḥavārıḳü'l- ʿadet olan efʿālin aḳsām u aḥvāli beyānında ḫāme-i iʿcāz ʿallāme-i ʿulemā-yı iʿlām bu ṭarz-ı kerāmet-ṭırāz üzere ifāde vü iʿlām ider ki ḥavārıḳ-ı ʿade altı ḳısımdır. Muʿcize, irhās, kerāmet, muʿavenet, istidrāc, ihānetdir. Ammā siḥr ü ṭılsımāt baʿż esbāb-ı ḫafiyyeye mevḳūf olup her kim vāḳıf olsa īcādına ḳādir olmaġla şanʿat ḳabilinden īrād olunup ḥavārıḳ-ı ʿadeden taʿdād ḳılınmışdır. Muʿcize: Ol nesnedir ki daʿvā-yı nübüvvet idenleriñ ṣıdḳını anıñla iẓhār [4a] ḳaṣd olına. Anıñ yedi şarṭı vardır. Evvelā fiʿallāh olup ʿadetā ḳudret-i ʿabd ile ḫāṣıl olan umūrdan olmaḳdır. Śāniyā ʿādetullāh-ı muḫālif olmaḳdır. Śālisā iddiʿā-yı nübüvvet idüp ẓātında ṣādır olmaḳdır. Rābiʿā ḳavmi miślini ityān ile muʿārāża murād idüp ḳudretleri olmaḳdır. Ḫāmisā daʿvāsına muṭābıḳ olmaḳdır. Meśelā benim muʿcizem şu ḥacere tekellüm itmekdir diyüp baʿde añа ḳādir olamayup parmaġından ṣular icrā itse nübüvveti śābit olmaz. Sādisā muʿcizesi anı mükezzib olmamaḳdır. Meśelā şu keler beni taṣdīḳ ider dimişken keler nuṭka gelüp tekẕīb eylese nübüvveti śābit olmaz. Sābiʿā muʿcizesi daʿvāsına muḳarin veyāḫūd müteʿaḫḫir olup muḳaddem olmaḳdır. Bu şurūṭ taḥaḳḳuḳ itdiginde ṣıdḳ-ı daʿvāsına ʿilm-i żarūrī ḥāṣıl olur. İrhās: Ol ḫārıḳ-ı ʿadedir ki enbiyā-i ʿaẓām ʿaleyhim es-ṣalavāt ü vessellem ḥażerātından ḳable'l-bāʿiś ḥāsıl olur. ʿİsī ʿaleyhisselāmıñ vaḳt-i vilādetlerinde tekellümü ve ḥażret-i Muḥammed ʿaleyhisselāmıñ şaḳḳ-ı baṭn u ġasl-i ḳalb ü eẕlāl-i ġamāme ve tekellüm-i ḥacer ü şecer ḫāletleri gibi darü'l-ḫilāfetü'l-ʿaliyyeye bu mevsūmda naḳl olunan naḳş-ı ḳadem-i muḫterem daḫı [4b] bu ḳābildendir ḳarībā beyān olunur inşallāhü teʿālā. Kerāmet: Ol nesnedir ki cemʿī umūr-ı ʿİlāhiyyeye müştehiyāt-ı mübāheneden ictināb iden ʿārif-i billāh ve evliyāullāhdan ṣādır olur. Ümem-i sālifede ḥażret-i Meryem ve Aṣḥābü'l-Kehf ve Āṣaf bin Berḫiyā ḳıṣṣaları bu ümmet-i merḥūmede ʿÖmer Fārūḳuñ Raḍiyallāhu Teʿālā ʿanh Sāriye ḳıṣṣası gibi kerāmetiñ cumhūr ehl-i senet imkān u vuḳūʿuna ḳāʿil ve ʿamme-i muʿtezile muʿcize ile farḳ olunmaḳ lāzım gelir diyü ʿādem-i cevāz u imtinā vuḳūʿuna māʿillerdir. Muʿcize ile farḳı oldur ki muʿcizeniñ ilānı ve kerāmetiñ kimtānı vācibdir. ʿİnde'l-baʿż muʿcize ışdārı ḳaṣda muḳarīn ve kerāmet iẓhārı ramyetin min ġayrı rāmin ḳābilinden min ġayrı ʿarādetin ẓāhir olur. Ve ʿinde'l-baʿż muʿcize davā-yı nübüvvete maḳrūn ve kerāmet ġayr-ı maḳrūndur. Ḳavl-i eṣaḥ budur. Muʿavenet: Ol nesnedir ki vaḳt-i żarūretde baʿż aḥād müʾminīnden maẓayıḳadan taḫlīṣ içün vāḳiʿ olur. Mecānīn ve mecāẕībden ṣudūr iden garībeler ṣıḥḥati [5a] taḳdīr üzere bu ḳābildendir. Velī olmaları lāzım gelmez. İstidrāc: Ol nesnedir kefere ve fecereden ġarażlarına mülāyim ġarībeler ẓuhūr ider. Tedrīcle anı mehleke-i ʿaẓmiye ilḳā içün. İhānet: Ol nesnedir ki ẕikr olunan ṭāʾife-i ḥabīśeden müddeʿālarına muḫālif ẓuhūr ider. Anları taḫḳīr ü teẕlīl içün Müseylemetü'l-Keẕẕāb bir yek-çeşme duʿā idüp çeşm-i digeri daḫı kör. Ve bir maʿṣumuñ zaʿmınca teberrükᵉⁿ reʾsine mesbaḥ idüp der-ān-ı saʿāt ḳarḫalar ser-zede-i ẓuhūr olduġı gibi muḳallidān-ı zamānıñ muġayyebātdan ḫaber virüp ḫilāfları ẕāhir olmaḳ bu ḳābildendir. Bāb-ı Evvel: Ḳadem-i Seyyidü'l-Enbiyā aḥcārda teʾsīrinüñ vuḳūʿı ve ʿadem vuḳūʿında olan iḫtilāfāt-ı ʿulemā beyānındadır. Bu madde İmām Suyūṭī raḥmetullāhi teʿālā inkār-ı şedīd idüp ḥacer üzere teʾsīr-i ḳadem-i Resūl-i Ekrem Ṣallallāhü Teʿālā ʿAleyhi ve Sellem vāḳiʿ olduġuna dāʾir bir aṣl u senede vāḳıf olmadım ve kütüb-i ḥadīśde anı taḫric ü rivāyet eylemiş kimseyi görmedim dimişdir. Ammā eʾimme-i Mālikiyyeden İmām Ebū Bekir bin

ʿArabī Muvaṭṭa-i Mālik şerḥinde ṣaḥretullāh vaṣfında cenūb cānibinde ṭaraf-ı iʿlāsında [5b] miʿrāc içün Burāḳa süvār olurken ḳadem-i Nebevī teʾsīr itdigi ve mahabbet-i Resulullāhdan ṣaḥretullāh ol cānibe meyl itdi ve şimāl cānibinde ṣaḥretullāh arż üzere düşmesün diyü melāʾike-i ʿaẓam ṭutdılar. Anlarıñ āṣār-ı aṣabiʿeleri be-dīdār oldı diyü taṣrīḥ itmişdir. Ve Ḥafıẓ Şemseddin İbn Naṣreddīn el-Dımaşḳī daḫı böylece taṣrīḥ idüp ḥattā ṣaḥretullāh ḫamīr gibi mülāyim oldı diyü naṣṣ itmişdir. Ve İmām Sübkī raḥmetullāhi teʿālā teʾsīr-i ḳadem-i nebeviyye meselesin Şiʿr

Ve eṣṣera fi'l-aḥcāri meşyüke şümme lem

Yüʾeṣṣir bi-remlⁱⁿ ev bi-ḫaṣbāi raṭbetⁱⁿ

beyti ile taḳvīye ḳılup naḳş-ı mersūmda şurrāḥından münāḳaşa itmemişdir. Maʿnā-yı beyt Yā Resulallāh seniñ reftār-ı ʿarʿar-ı ḫıramıñ sīne-i aḥcārda niçe kerre teʾsīr-i tām itmiş iken yine şeb-i hicretde ruṭūbetlü ḳum üzerinde teʾsīr itmedi dimekdir. Leyle-i hicretde ʿadem-i teʾsīrden murād kemālini nefydir. Yoḫsa teʾsīr-i cüzʾī anda daḫı taḫaḳḳuḳ itmemişdir. Ḥattā ol şeb-i ʿanber-neseb de Benī Müdlicden ki ʿilm-i ḳıyāfe yaʿnī iz sürmek fenninde māhir idiler. Bir cemāʿat-ı müşrikīn Ḳureyşe hevā-dār olup bāb-ı ġāra gelince [6a] şānī-i işneyn olan Resūlü's-şaḳaleyne teʿāküb idüp didiler ki bu maḥale degin iki ḳadem teḳaddüm itmiş. Birisi Ebūbekir bin Ebī Ḳuḥāfeniñ ḳademidir. Līkin ḳadem-i diger kimiñdir bilinmez. Ancaḳ maḳām-ı İbrāhīmde müttesim olan resm-i ḳademe ġāyet müşābihdir. Bu ḳażiyye iḳtiżā ider ki reml ü ḫaṣbā yaʿnī ufaḳ taşlar üzerinde ḳadem-i Faḫrü'l-ʿālemīn teʾsīr itdiginden māʿadā refīk-i şefīkleri Ḥażret-i Ṣıddıḳıñ daḫı şeref-i refāḳatle naḳş-ı ḳademleri aḥcārda mütebeyyin olmuş ola. Maḳām-ı İbrāhīm ʿaleyhüʾs-ṣalavāt ḥażretleriyle binā-yı beytü'l-ḥarāma şürūʿ u iḳdāmları eṣnāsında binā mürtefiʿ olup ḳāmet-i sidre-nümāları resīde-i semmiñ vālāsı olmaḳda el-ān erkān-ı Ḳaʿbeden maḳām-ı İbrāhīm taʿbīr olınan ḥacer-i yāḳūt-nāẓīri zīr-pā-yı kimyā-sāylarına vażʿ idüp ba-emrillāhi teʿālā binā mürtefiʿ oldukça ḥacer daḫı mürtefiʿ olurdu. Anda naḳş-ı ḳadem-i İbrāhīm be-dīdār olmışdı. Ve ekṣer ehl-i seyr zevce-i menkūḥeleri Sāre ḫātūn emm-i veledleri olan Hācer üzere ʿādet-i nisvān üzere ḥased ü ġayret [6b]idüp oġlı ḥażret-i İsmāʿīl ile Hāceri bilād-ı Şāmdan naḳl u tebʿīd bābında ibrām-ı şedīd itmişler idi. İbrāhīm ʿaleyhisselām Cenāb-ı Rabbü'l-Ḥakīmiñ emri vü taʿlīmi üzre anları Ḳaʿbeniñ maḥallindeki deyyārında sükkān u āb-ı dāneden nām u nişān yoġ idi iskān eyleyüp yine bilād-ı Şāma ʿavdet ḳıldılar. Ammā her māh İbrāhīm Ḥalīl ḥalīle-i celīleleri Sāre'den bi-iẕn-i Yezdānī istiẕān idüp bir hicān-ı berḳ-i revāne ʿalā rivāyetⁱⁿ Burāḳ-ı cināne süvār olup bir günde bir ṣabaḥdan şāma yaʿnī bir gün aḫşama varınca diyār-ı Hicāza gelüp Hācer ile İsmāʿīl ʿaleyhisselāmı ziyāret yine ʿavdet buyururlardı. Bir gün yine Sāreden istiẕān idüp dābbeden nüzūl itmeden görüp ricʿat itmek şarṭı üzre meʿzūn olup semt-i Hicāza revān olduḳda Hācer fevt olmış ve İsmāʿīl ʿaleyhisselām şayd-ı şikāra gitmiş bulup İsmāʿīl ʿaleyhisselāmıñ zevce-i muḫteremeleri İbrāhīm ʿaleyhisselāma mā u leben ile żiyāfet ve reʿs-i saʿādetlerini ġasle mübāşeret itdikde riʿāyet-i şarṭ içün dābbeden [7a] nüzūl itmeyüp ancaḳ bir cānibe meyl idüp süḳūṭdan teḥaffuẓ içün ḳadem-i yümnāların maḳām üzre nihāde ve ser-i devlet maḳarrların ġasl itdirdiklerinde naḳş-ı ḳadem ẓuhūr itmişdir diyü beyān eylediler. *Siyer-i Ḥalebī*de iki ḳavl daḫı şaḥīḥdir. Cemʿinde inʿad yoḳdur dimişdir. Bu ḳıṣṣa-i laṭīfeniñ *Meʿalimü't-Tenzīl*de ve *Kitābü'l Ḥamīs*de ve sāʾir siyer ü tefāsirde tafṣīli vardır. Miḳdār-ı kifāyetle iḫtişārı iḫtiyār itdik. Enes bin Mālik Rażıyallāhu ʿanha maḳāmda ḳadem-i İbrāhīm-i Ḥalīliñ eṣābiu ve aḳıbu eḫmasınıñ ki baṭn-ı ḳademdir eṣerlerini ʿayānā gördüm ammā nās teberrük-i elleriyle mesḥ iderek izāle itdiler maʿnāsında rāeytü fi'l-maḳāmi eṣerā eṣābiʿi İbrāhīme ve aḳıbeyhi ve aḫmaṣi ḳademeyhi ġayrane messeḥa'n-nāsi bi eydihim eẕhebe ẕālike buyurmuşlardır. Ve Ḳurʿan-ı ʿazīmde fihi āyetü'n beyyenātün maḳām-ı İbrāhīme naẓm-ı celīlinde bu müddeʿāya delīl vardır. İmām Beġavī beyān itmişdir. Ve ʿamm-ı Resūl-i Ekrem vālid-i esedullāhi'l-ġālib Ebū Ṭālib ibni ʿAbdulmuṭṭalibiñ

Şiʿr:

Ve bil ḥaceri'l müsveddi iẕ yeltemunehu

İẕik tenefühu fi'd-Ḍuḥa ve'l-eṣaili

Ve mevṭiʿi İbrāhīmü fi's-ṣaḫri raṭbeten

[7b] ʿAla ḳademeyhi ḫafiyyen ġayra nāʿili

naẕmı daḥı *Silk-i Edille*de muntaẕamdır. Bu ʿabd-i ḥaḳīr ẓuhūr-ı eşer-i ḳadem beniyy-i muḥtereme ḳıṣṣa-i İbrāhīm Ḫalīl de nevʿ-i delīl vardır. Zirā Ḫatemü'l-Enbiyā ve'l-Mürselīn Ṣalavātullāhi ʿalī nebiyyinā ve ʿaleyhim ecmaʿīn ḥażreti baʿż ḥaṣā'iş-i ʿazīze ile maḫṣūs u mümtāz olduḳlarından ġayrı cemʿī muʿcizātda mecmūʿ-ı enbiyā ve mürselīn ile şerīk ü enbāz olmışlardır diyü ʿāmme ʿulemānıñ ittifāḳ-ı aḳvāl-ārāları meşhūr u hüveydādır. Bu maʿnāyı müsellem muʿcize-i mezkūrede İbrāhīm ʿaleyhisselām ile hem-ḳadem olmaların iḳtiżā ider. Ve'l-ḥāṣıl bu maḳāmda edille-i ʿaḳliyye ve naḳliyye müteʿāżidetü'l-eydī ve mütesāviyetü'l-aḳdāmdır ve İmām Suyūṭīniñ inkārı ḳable'l-iṭṭılā evā'il-i ḥālinde idügi āşikārdır. Zirā imām müşārün ileyh ḥaṣā'iş-i şuġrāda ḥabīb-i zü'l-celāl bir şaḥre üzre ḳadem nihāde-i iclāl olmadılar. İllā anda ḳadem-i meymenet aḳdemleri teʾşīr-i tām idi mefhūmunda Velā vaṭe ʿalā şaḫretin illā ve ḳad eşşera fīhi buyurmuşlardır. Egerçi bu kelām ʿumūm-ı evḳātda vuḳūʿ-ı teʾşīre delālet ider. Lākin ʿumūm-ı keşretde kināyetdir. Devām üzre olsam şāyiʿ olup vuḳūʿında iḫtilāf-ı ʿulemā vaḳiʿ [8a] olmazdı. Vallāhü aʿlem biʾṣ-ṣavāb. Bāb-ı Şānī: ʿAliyy-i taḳdīri'l-vuḳūʿ dārü'l-mülk-i Ḳosṭantaniyyeye naḳl buyrulan resm-i ḳadem-i ḫayrü'l-mevcūd ḳanḳı maḥalde mürtesem-i ṣafḥa-i vücūd olduġı beyānındadır. Ṣābit-ḳadem-i maḳām-ı ʿitibār olan nükte-şināsa ke-ş'şemsi fī-vasaṭi'n-nehāri āşikārdır. Müşerref-sāz-ı dārü's-salṭanati'l-ʿaliyye olan resm-i ḳadem-i ḫayrü'l-beriyye vāḳiʿ oldı ise ḳable'l-baʿiş-i mānend bedr-i tām diyār-ı Şām-ı cennet-meşāmı pür-nūr itdiklerinde ṣüret-yāb-ı ḳālib-i ẓuhūr olmışdır. Sayḥān diyārı siyer ü aḫbār sübḥān biḥār ebr ü āṣār bu siyāḳ üzre ʿaḳd-i ittifāḳ itmişlerdir ki mihr-i tābān-ı nübüvvet vü māh-ı raḫşān-ı risālet ḫātemü'l-enbiyā Muḥammedü'l-Muṣṭafā ṣallallāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem baʿde'l-nübüvvet menāzil-i Şāma şuʿle-feşān-ı ʿazīmet ü iḳdām olmayup ancaḳ ḳable'n-nübüvvet iki defʿa ol ḫıṭṭa-i saʿādeti ḥakpāy-ı meymenetleriyle ḳarīrü'l-ʿayn meserret ḳılmışlardır. Defʿa-i evveli seferleriniñ tafṣīl-i icmāli vü icmāl-i tafṣīliyyesi bu minvāl üzre maḳarrdır ki gül-beççe-i çemenzār-ı nübüvvet ü nev-nihāl-i [8b] ḥadīḳa-i risālet cenāb-ı seyyidü'l-enām ʿaleyhe't-taḥiyyat ve's-selām ḥażretleriniñ ʿömr-i ʿazīzleri ʿalī rivāyete ṭoḳuz sene ve ʿalī rivāyete on iki sene iki ay ve on gün miḳdārına bāliġ olduḳda ḫüsn-i terbiyyeleri bin aʿẓam Muṭṭalib bilen (?) ʿammları Ebū Ṭālib ümmīd-i ticāretle bilād-ı Şāma ʿazīmet itdikde Faḫru'r-Rüsūl ve Hādīü's-Sübül cenābları ʿadem-i taḥammül-i firāḳdan nāşī maʿiyyet ü refāḳate ʿarż-ı iştiyāḳ buyurdular. Bir rivāyetde zimām-ı nāfe-i Ebī Ṭālibi aḫẕ idüp Yā ʿammi ilā men tekilünī lā ebūn lī ve lā üm yaʿni yā ʿamm ben bir dürr-i yetīmem peder ü māderim yoḳdur. Beni kime ışmarlıyorsun diyü ḫvāhişger-i maʿiyyet olduḳlarında Ebū Tālib vallāh ol cān-ı cihān ile berāberce revān olup bir ān mürāfaḳatdan müfāraḳat itmem diyü merāmlarına isʿāf u kendi nāḳasında irdāf ṭarīḳi ile ṣavb-ı merāma ḫırām eylediler. Muḥibb-i Ṭaberī rivāyeti üzre eşnā-yı rāhda bir deyre mürūr idüp anda bir rāhib gördiler. Rāhib Ebū Ṭālibe bu mehpāre-i saʿādetiñ saña ḳarābeti ne vech ile diyü su'āl itdikde oġlumdur diyü cevāb [9a] virdi. Rāhib daḥı hāşā seniñ oġlın degildir ve şimdi pederi daḥı ḥayatta degildir zīrā ṣıfatı beniyy-i muntaẓır ṣıfatıdır. Kütüb-i ḳadīmede peder ü māderi ḥāl-i ṣıġarında vefāt itmek anıñ ʿalāmetidir didi. Ebū Ṭālib nebī neye dirler didi. Rāhib semādan ehl-i arża ḫaber getürendür didikde Ebū Ṭālib istibʿād idüp Allāhu ecelli mimme tekūl didi. Faḫr-ı ʿālem ṣallallāhu teʿālā ʿaleyhe ve sellem daḥı ey ʿamm lā-tünkir lillāhi ḳudrete yaʿnī ey ʿamm ḳudret-i Allāhı inkār itme buyurdular. Baʿde o maḥallden daḥı mānend-i nūr-ı baṣar güzer idüp bilād-ı Şāmdan Buṣrā nām mevżiʿe ki ḫavrān dimekle maʿrūfdur sefer ḳıldılar. Anda bir ṣavmeʿa-i vālā var idi. Zamān-ı ʿĪsī ʿaleyhisselāmdan bir millet-i ʿĪseviyyeniñ ʿālim-i ʿulemāsına meşrūṭ olup rütbe rütbe ʿulemā-yı naṣārā ol ṣavmeʿaya irtiḳā iderler idi. Bu eşnāda içinde Baḥirā laḳab cercīs-i ʿalī revāye sercīs nām bir rāhib-i be-nām var idi. Ḳāfile-i Ḳureyşiñ ʿaḳabeden ṭulūʿına temāşā[33] [9b] vü isṭılāʿ ider iken gördüm ki içlerinde mihr-i nūr gibi burūca münevver gelüp bir ġamām daḥı ḫareket ü sükūnda aña ṭabiʿ olup ol şemsü'd-ḍuḥāya güneşden ṭarafa sāye-güster olur ve muḳaddemān-ı Ḳureyş bir dıraḫtın sāyesine ilticā idüp temāma iḥāṭa itmişken ol ḫurşīd-ṭalʿat cümleden teʾḫir idüp sāyeden ḥaṣṣa ḳılmış iken aġṣān-ı şecere biʾl-külliye üzerlerine māʾil olup ṭaraf-ı āḫirden ẓıllızā zāʾil oldı. Der-ān-ı saʿāt Baḥīrā tertīb-i żiyāfet idüp cemāʿat-i Ḳureyş ṣaġīr ü kebīr ü ʿabd ü ḥüri ile cemiʿān teşrīflerin ricā ile ṣavmeʿasına daʿvet ḳıldı. Ḳureyş taʿaccüb idüp yā Baḥīrā biz her sāl bu cānibden ḫaṭṭ-ı ṭırḥāl ider idik. Şimdiye ḳadar bizi daʿvet kanda birbirimizi raʿiyyet daḥı vākiʿ olmamışdı. Derḥāl bu ikrāma bāʿiş ne ola diyü suʾāl itdikde Baḥīrā iʿtirāz idüp daʿvete icābet temām-ı mürüvvetdendir diyü ibrām tekrār itdi. Bir vefḳ-i ricā cümlesi müteveccih-i żiyāfet olup faḳat maḳṣad-ı ʿālemiyān olan ḳurretü'l-ʿayn cihānı ṣaġr-ı sinnleri [10a] ḥasebiyle bār u ne'bgāhları ʿindinde ibḳā eylediler. Baḥīrā her birine ʿale't-taʿyīn naẓar idüp muḳaddemā muʿāyene itdigi ʿalāim-i nübüvvetden ʿayn u eşer bulmaḳda dehen-i iʿtirāż-ı bāz idüp yā maʿşer-i Ḳureyş ġālibā sizden taḥallüf eylemiş kimse vardır anıñ daḥı teşrīfini ricā iderim diyü niyāz itdikde Baḥīrā taḥaşşüf itmiş bir ṭıfl-ı nev-sālden ġayrı yoḳdur didüklerinde Baḥīrā zihī ḳabāḥatle cemiʿā icābet idüp ol merdüm-çeşme mümānaʿet idersiz bā-ḫuṣūṣ anı daḥı nefsüñüzden ve nesebiñüzden ẓanın iderüm ḫülāsā anıñ iḳbāl ü ḥużūrı baña bāʿiş ʿizz ü ḥużūr olur didigüñde Ḳureyş bā cemaʿihim neʿam nesebde cümlemizden aʿlādır ve bu ḳāfile-sālārımuz olan Ebū Ṭālibiñ ciger-pāresidir ve ʿAbdulmuṭṭalib evlādındandır diyü Ḳureyş birbirine Lāt u ʿUzzāya ḳasem idüp ʿale't-taḥḳīḳ bize denāʿet oldı ki ʿAbdullāh bin ʿAbdulmuṭṭalibiñ ḫalef-i pür-şereflerin taḥallüfle taʿvīḳ itdik diyü serzeniş idüp anlardan birisi baʿż aḳvālde Ebūbekir-i Ṣıddıḳ idi. Lākin ḳavl-i żaʿīfdir vechi ḳaribā ẓikr olunur. Esaḥ aḳvāl [10b] ʿamm-ı digerleri Ḥarīṣ bin ʿAbdulmuṭṭalib idi. Gelüp ol ṣaḥīb-i saʿādeti istiṣḥāb ü miṣāl-i āfitāb cānib-i ṣavmeʿaya şitāb itdikde Baḥīrā ibtidā-yı maʿiyyet-i ġamāmeyi raviyyet-i sāniyā cesed-i münevverlerine serāpā naẓar-ı diḳḳat idüp zīr ü bālā kütüb-i sālifeden aḫẕ itdigü şevāhid-i nübüvveti müretteb ve müheyyā bulup baʿde cemāʿat ile ṭaʿāma iclās u ādāb-ı meclise mürāʿātların temāmen iḫsās eyledi. Baʿde't-taʿām cemāʿat-i Ḳureyş *fe izā ṭaʿimtum fenteşirū*[34] akāʿidesince müteferriḳ olup Baḥīrā ol bedr-i münīri kevākibden tenhā görince ḫāk-pāy-ı kimyā-perdāzlarına cebhe-sāy-ı żarāʿet-i niyāz olup yā Muḥammed Lāt u ʿUzzā ḥaḳḳıçün cenāb-ı fütüvvet-meʿābıñdan baʿżı suʾāllerim vardır. Cevāb-ı şevāb ile şadr-ı ʿalīlerimi şifā-yāb eyle dedikde gülzār-ı ruḥsārlarında āteş-i ġażab iştiġal idüp yā Baḥīrā anlar ile benden birisine suʾāl itme vallāhi ʿindimde anlardan mebġūz nesne yoḳdur diyü der-maḳāl buyurdular. Egerçi Baḥīrā muvaḥḥid ü ehl-i imān idi. Lākin bu ḳasemde murādı ancaḳ imtiḥān idi diyü *Kitāb-ı Şifā*da beyān u ifāde itmişdir. Tekrār [11a] Baḥīrā yā Muḥammed Allāh ʿaşkına didi. Münbaşit olup selnī ammā bedā-leke didi buyurdular. Baḥīrā daḥı cemʿī heyet ü ḥālet ü sükūn u ḫareket ḥattā nevm ü yaḳaẓalarına varınca aḥvāl u keyfiyyetlerinden suʾāl idüp cümlesin vech-i muvāfıḳ üzre şerḥ ü beyān itdiklerinde Baḥīrā bildi ki esrār-ı ḫātem-i risālete muṭabıḳ geldi. Baʿde Baḥīrā yā Muḥammed bir müşkil seyr-i mühr ḳaldı. Bir kerre düş-ı żiyā-fürūşundan seḫāb-ı ridāʾī vażʿ idüp ẓahr-ı ʿināyet maẓharıñ iẓhār itmekle risāle-i suʾāl ü cevābımız iḫtitām-ı miskiyyü'l-ḫitām encām-pezīr olsa diyü ḫatm-i kelām idince ol nūr-ı mücessem der-ān-ı saʿāt menkib-i laṭīfelerinde ridāʾ-i şerīflerin vażʿ idüp ḫātem-i nübüvvet-i tuffaḥ-ḫūş-ı neffāh gibi rāyiḥā-baḫş-ı ervāḥ olduḳda Baḥīrā-yı saʿādet-pīrā yā Muḥammed Baḥīrā seniñ ednā ḳuluñdur rūz-ı ḳıyāmetde cemʿī mürselīn nefsī nefsī diyüp ancaḳ cenāb-ı merḥamet-meʿābın ümmetī ümmetī diyü maḳām-ı şefāʿat-ı kübrāda ḳıyām itdigin günde bu çāker rūy-ı siyehi unutma diyü ḫātem-i risāleti tekbīl ü türāb-ı iḳdāmlarına yüzin sürdügini ṭāʾife-i [11b] Ḳureyş dürdan seyr ü temāşā idüp vallāh Muḥammediñ rāhib ʿindinde ne ʿaceb ḳadr-i bülendi vardır didiler. Baʿde Baḥīrā Ebū Ṭālib ṭarafına iḳbāl idüp yā Ebā Ṭālib bu māh-pāre-i necābetiñ saña ḳarābeti ne vech iledir diyü suʾāl itdi. Meyānlarında rāhibīn evvelīn ile cereyān iden mübaḥeşe güzerān olduḳdan şoñra Baḥīrā yā Ebā Ṭālib bu ṭūṭī-i şeker-süḫeni Şāma götürme zirā yeḫūd muḥallidir görürlerse elbette benüm bildigimi bilüp ḫıyānet-i cibilliyeleri

[33] Der kenar: Şukka Rāhib sen sözüm diñle bu vücūd-ı nāzenīn üzere yeḫūddan iḫtirāz eyle dedi. Baʿde deyr-i digere ve anda rāhib-i āhire mülāki ve beynlerinde ke-mā-kān sü'āl-i cevāb-ı güzerān olup rāhib

[34] "Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin. *Yemeği yiyince de hemen dağılın.* Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte, fakat o sizden de çekinmektedir. Allâh ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temizdir. Allâh'ın Resûlüne rahatsızlık vermeniz ve kendisinden sonra hanımlarını nikâhlamanız ebediyyen söz konusu olamaz. Çünkü bu, Allâh katında büyük bir günahtır." Kur'ân-ı Kerim, Ahzab/53.

ḥasebiyle sü'-i ḳaṣd iderler. Hemān vaṭan-ı 'aṣliyyesine i'āde-vār cā'ı bābında ta'cil ü isrā' ile didi. Ṭālib kelāmın vāḳi' ise vallāhi *ya'ṣımuke mine'n-nās*[35] sırrı anda rū-nümūn olup nāsıñ keyd ü mekrinden maṣuñ olur diyü yine şarṭ-ı iḥtiyāṭı yirine getürüp Ebū Ṭālib bin-nefs ḳāfileden müfāreḳat idüp ḥabīb-i Hüdāyı ḥarīm-i beytullāha īṣāl eyledi. *Kitābü'l-Hadī* Ebū Ṭālib ba'ż ġılmānı ile Medīne-i Münevvereye irsāl itdi diyü taḥrīr itmişdir. Ba'ż rivāyātda Ebū Bekirü's-Ṣıddıḳ ġulāmı Bilāl Ḥabeşī ile irsāl idüp Baḥirā daḫı [12a] ka'k ile zeytden zaḫīre virdi diyü vārid olmuşdır. Likin ḳavl-i merdūddur. Zirā Ebū Bekir Razıyallāhu Te'ālā 'anha ol seferde ma'iyyet u ṣoḥbet itdigi ma'lūm degildir olsa nefy henüz Bilāl-i Ḥabeşīye mālik olmamışdır. Ve hem Ebū Bekir o mevsimde yedi yā on yaşındadır. Zirā sinni sinn-i Muḥammedīden iki sene ve bir ay eḳalldir. Ve Bilāl Ḥabeşī Ebū Bekir Razıyallāhu 'anha ile hem-sinn yāḫūd aṣġardır. İnsān bu vaḳitlerde ḥisābü'l-'ade irsāl ü risālet erbābından olamaz. Ancaḳ ma'iyyet-i Ebī Bekir Razıyallāhu Te'ālā 'anha sefer-i şānīde olduġına ba'ż aḳvāl müsā'id olmuşdır. Ḳarībā beyān olunur. Bu ḳıṣṣa-i leṭafet-şi'ārdan Baḥīrā ḳable'l-ba'işe nübüvvet-i Aḥmed-i Muḫtārı taṣdīḳ ü iḳrār idenlerden olduġı istiṣ'ār olunur. Lākin zamān-ı bi'şete idrāk idememekle ehl-i İslāmdan 'add olunmaz. Müslim ba'de'n-nübüvveti iḳrār-ı nübüvvet iden kimsedir. Bināberīn Ḥāfız ibn Ḥacer Raḥmetullāh Te'ālā Aṣābede Baḥirāyı ṣaḥābeden 'add itmek ġalaṭdır zirā aṣḥabı ol müsellemdir ki Resulullāh Sallallāhü Te'ālā 'aleyhe ve sellem cenāblarıyla ba'de'l-ba'işe mü'mīn olduġı ḥalde mülākāt [12b] idüp imānı üzre ṣābit olduġı ḥālde fevt ola. Bu ḳadar şurūṭ ise Baḥīrāda yoḳdur. Aṣḥab-ı Kirāmdan bir Baḥīrā-yı rāhib daḫı vardır ki ba'de'l-ba'işe Ca'fer bin Ebū Ṭālib Razıyallāhu Te'ālā 'anha ile Ḥabeşden teşrīf itmişlerdir. Bilā-şübhe aṣḥabdandır. Ve ba'ż eḥādīṣi şerīfe daḫı rivāyet itmişlerdir. Sābıḳü'l-żikr olan Baḥīrāyı ṣaḥabeden 'add idenler 'ale'l-ıṭlāḳ imān u mülākāt ḳāfidir zu'mına yāḫūd Baḥīrā-yı şānī ile farḳ itmeyüp ikisin birdir żann itmege mebnīdir dinilse cā'izdir. Ḳaldı ki Baḥīrā-yı evvel daḫı eslāf-ı enbiyāya ke-mā hüve ḥaḳḳuhū Ḥaḳḳa imān getirüp 'ilmi ve 'irfānı berekātiyle peyġamber-i āḫirü'l-zamān 'aleyhe ṣalavātü's-raḥmān ḥażretlerine daḫı ḳable'l-ba'işe maḥabbet-i ḫāṣṣa üzre taṣdīḳ ü iz'ān itmekle fırḳa-i nāciyeden olduġını rayb u gümāndır. Ḥattā İbn Ḳuteybe żikr itmişdir ki ḳable'l-vilādetü'n-nebiyyi'l ekrem ṣallallāhu 'aleyhe ve sellim min ḳabli raḥmān cānib-i āsmāndan bir münādi: Elā inne ḫayra ehli'l-ardi şelāsetün: Rabāb, İbnü'l-Berāi ve Baḥīra ve Baḥīrā er-rāhibu ve's-ālisu en-nebiyyü'l-muntaẓaru elleẓi lem-yeti. Ba'de [13a] nidā idüp ekşer nās isitmā' itmişlerdir. Nefenallāhu te'ālā bi şefa'āti'l-Muṣṭafā ve ḥaşerne ma'aṣ-ṣıddıḳīn fi yevmi'l-ḥaşri ve'l-cenā bu maḳāmda bihamdillāhi müte'al ġayrı beşer a'la sebilil icmāl tafṣīl ü ikmāl olunup nevbet-i beyān-ı sefer-i şānī żikrine intiḳāl eyledi. Sālibān-ı mesālik-i ṣıdḳ u ṣadāḳat u mālikān-ı memālik ü rüşd ü dirāyet ol serīr-ārā-yı ḫıṭṭa-i levlāk u revnaḳ-efzā-yı kişver ü mā-erselnāk faḫrü'l-mürselīn Ḥabīb-i Rabbü'l-'ālemīn cenāblarınıñ vech-i müsfir-i sefer-i şānīlerinden bu güne keşf-i ḫicāb-ı ḥafā u ref'-i seḥāb-ı iḫtifā eylediler ki kāfile-sālār-ı ehl-i vefā vü sipehdār-ı ṣıdḳ u ṣafā Muḥammedü'l-Muṣṭafā 'aleyhe efżālü't-taḥiyyā ḥażretleriñ 'ömr-i nāzenīnleri aḳvāl-i seneden ḳavl-i esaḥ üzre yigirmi beş senesine vāṣıl ve Mekke-i Mükerremede beyne'n-nās emīnü'l-ḳābile iştiār-ı tām ḥāṣıl olduḳda 'amm-ı muḥteremleri Ebū Ṭālib bu resme tertīb-i muḳaddemāt maṭlab itdi kim yā Muḥammed sinīn-i keşirādan berü cuyūş-ı ḳaḥṭ u ġılā diyār-ı Ḥicāza hücūm u istilā idüp ve bedā li'l-vücūdi min-ke kerīm[ün] [13b] ābāühū küremāü vefḳince fuḳara-i ḳavme infāḳ u iṭ'am cemī māl ü menālimi itlāf u i'dām idüp iḍā'a-i biḍā'a sebebiyle bi'l-nefs ticārete ḳudretüm ḳalmamaġla kārvān-ı Ḳureyş ticāret-i Şām içün müsta'id-i ḳıyām olup Ḫadīce binti Ḫuveylid ki māl u cemāl ü ḥesb ü neseb cihetiyle eşref-i nisā-i 'arabdır. Ve bu sefer-i meymenet-eşer-i berekātiyle ümmü'l-mü'minīn ve ḫalīle-i peyġamber-i güzīn olduġı kütüb-i siyerde meşrūḥ u muḳarrerdir. Raḍiyallāhu Te'ālā 'anha ve metta'nā bi'ş-şefā'ati'l-kübrā min-hā emvāl-i nāfesinden niçe kimseleri zād u rāhla ve emti'a ile ba'ṣ u irsāl u münāfi'inden her birin ḥiṣṣemend-cūd-ı efżāl idiyor. Eger yā Muḥammed bu

[35] "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allâh, *seni insanlardan korur*. Şüphesiz Allâh, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir." Kur'ân-ı Kerim, Maide/67.

emānet u ṣadaḳatle ḥużūr-ı Ḫadīceye varup ṭālib-i sermāye olaydıñ mesāfe-i merāma ta'cīl ve rubḥ u menāfi'inde elbette seni ġayr üzre tercīḥ ü tafḍīl ider idi. Egerçi Baḥīrā vaṣiyyeti üzre ḥaḳḳında yeḫūd-ı Şāmdan ḫavfım vardır. Ammā mışra' E'd-ḍarūrat ahvacetnā ileyhi ḳā'idesince meks u tevḳıf daḫı nā-münāsibdir diyü sefer-i Şāma terġīb itdikde dürr-i şehvār-ı risālet daḫı yā 'amm kenz-i ḳanā'at var iken ṭaleb-i dünyā içün yek-ḫaṭve [14a] ḥareket itmem. Likin ricā vü niyāz Ḫadīce ṭarafından olur ise rızḳ-ı maḳsūmdan daḫı iḫtirāz itmem buyurdular. Bu muḥāvereleri sāme'a-i Ḫadīceye resīde olup hezār şevḳ ü meserretle Resūl-i Emīn ṣalāvatullāhi Te'ālā 'aleyhe yevmi'd-dīn ḥażerātın da'vet idüp yā Muḥammed ṣıdḳ u ḥadīs ü kemāl-i emānet ü kerem-i aḫlāḳıñ meşhūdum olmaḳ ḥasebiyle ṭarafımdan ticāret içün ḳāfile-i Ḳureyş ile teşrīfin ba'iş-i şerefimdir. Ve cenāb-ı emānet-me'āba āḫire virecegim fā'iżiñ ża'fını vireyim diyü ṭaleb-kār olduḳda yine Ebū Ṭālibiñ ibrāmı ile maṭlab-ı Ḫadīceye müsā'ade idüp sefer-i Şāma müte'ahhib olmuşlardır. Ba'de Ḫadīce Meysere nām ġulāmını ve ba'ż rivāyetde aḳrābasından Ḫuzeyme bin Ḥakīm daḫı ḫıdmetlerine ta'yīn ve Meysereye ḥażret-i Muḥammedi seyyidīn bilüp emrine ḳat'ā muḫālefet itme diyü tenbīh ü ekīd idüp şehr-i żilḥicceden āḫir leylde cānib-i Şāma imāle-i licām itmişlerdir. Ve Mekke-i Mükerremeden ḫurūclarında 'avd u vulūclarına degin re's-i sa'ādetleri üzre ızlāl-ı ġamāmeden mā'adā vaḳt-i ḥarr-ı ḥācerede iki melek-i mükerrem daḫı basṭ u cenaḥ-ı ızlāl itdikleri Meysereniñ meşhūdı olurdı. Izlāl-ı melā'ike ancaḳ bu seferde vāḳi' olup ammā ızlāl-ı ġamāme [14b] cemī'-i esfārda vuḳū' olduġı taşḫīḥ-kerde-i şiḳāt-ı 'ulemā-yı iḫtiyārdır. Ammā bu 'alāmetiñ rü'yeti cümleye naṣīb olmayup mü'minīn vü müşrikīnden ba'ża müyesser ve baża gayr-ı müyesser olmaḳ daḫı mu'cize-i digerdir. Ve bu sefer kerāmet-nişānda Şām u Ḥicāz meyānında bir maḥalde giderken ser-ḫayl-i enbiyā evā'il-i ḳāfileden bulunup Meysere daḫı evāḫirde rāḥlarınıñ ma'iyetinde ḳaldıḳda iki üştür-i 'acūz fütūr gelüp meşī vü ḥareketden bī-mecāl düşüp Meysere-i meymene ve Meysereden istimdād u kimseden dest-res imdād olmayup encām-ı kār dest-gīr-i 'ācizān olan peyġamber-i āḫirü'l-zamāna yetişüp Meysere ḫaber virdikde luṭfen ve keremen 'avdet üştürān-ı üftādegānıñ tābānlarına nüsḫa-i meymenet olan yed-i beyżā-i tābānlarıyla mess idüp ba'ż ta'vīżāt daḫı ḳırā'at itmekle der-ān-sa'āt üştürler düşdikleri yerden ḳalḳup şevḳ ile şayḥalar iderek cem'ī eşterānı sebḳat itdiklerin Meysere ve Ḫazīme müşāhede idüp taḥsīl-i rızālarına kemāl-i mu'āhede eylediler. Ve'l-ḥāṣıl miṣāl-i ḳavmet kaṭ'-ı menāzil iderek yine sūḳ-ı Buṣrāda ṣavme'a-yı Baḥirāya ḳarīb bir dıraḫtıñ sāyesinde nāzil oldılar. Meger Baḥīrā vefāt idüp Nesṭūrā nām bir rāhib ol deyre Baḥīrāya ḫayrü'l-ḫalef [15a] olmışdı. Hemān Nesṭūrā semt-i ḳāfileye sür'at ve Meysere ile mu'ārife-i sābıḳaları olmaġla tenhāya çeküp yā Meysere bu şecereniñ zıllında ḳarār iden ḫurşīd-i şu'le-firūz kimdir didikde Meysere daḫı Ḳureyşden ehl-i ḥaremden bir kimsedir didi. Nesṭūrā āyā Meysere bu bir şeceredir ki enbiyādan ġayrı sāyesinde ḳarār itmekden maṣūndur. Ẓann iderim ki bu ẓāt zīşān-ı beniyy-i āḫirü'l-zamāndır. 'Acabā 'aynının germiyetinde ḫumret var mıdır didi. Meysere ne'am dā'imā zā'il olunmaz bir ḫumret vardır didi. Nesṭūrā belī odur odur āḫirü'l-enbiyādır kāşki zamān-ı nübüvvetlerine vāṣıl u şeref-i 'ubūdiyyetlerine nā'il olaydım didi. Şeref-i Niṣābūrī rivāyeti üzre Nesṭūrā ızlāl-ı ġamāmeyi görince hem-nāk olup siz kimlersiz diyü eṣnā-yı kervāna girüp taḥt-ı şecerede ol nihāl-i bāġ-ı risāleti görince tenhāya çeküp re's-i sa'ādet ü ḳadem-i 'ināyetlerin teḳbīl idüp Amentü bike ve ene eşhedü enneke elleẓi ẓekerallāhu fi't-Tevrate diyü ḫātem-i risāleti rü'yete niyāz-mend oldı. Ba'de'l-raviyye çāker-i devletlerine rū-māl olup Eşhedü lā-ilahe illāllah ve eşhedü enneke Resūlullāh en-nebiyyi ümmiyi'l-leẓi bi şürbihi 'Īsī ibn Meryem didi. Ve 'Īsī ibn Meryem bu şecereniñ [15b] taḥtında benden şoñra ancaḳ beniyy-i ümm-i Hāşimi 'Arabī-i Mekkī ṣāḥibü'l-ḫavż eş-şefā'at ve ṣāḥibü'l livāü'l-ḥamd nüzūl ider diyü ḫaber virdiklerinden iḫbār eyledi. Nesṭūrā daḫı ḳable'l-ba'işe taṣdīḳ-i nübüvvet idüp bi'şete idrāk itmeyenlerdendir. Likin anı ṣaḥābeden 'add itmiş 'ulemādan kimse yoḳdur. Vechi sābıḳdan ẓāhir olur ve ṭā'ife-i naṣāradan Nesṭūriyye 'inde'l-ba'ż aña nisbetdir. Ve 'inde'l-ba'ż Me'mūn 'Abbāsī ḫilāfetde Nesṭūrī ḥakīm var idi. Aña nisbetdir. Ve aḳvāl-i sā'ire daḫı vardır. Ḥabeşden olmamaġla terk olundu. Ve şecere-i mümāü'n-ileyh 'inde'l-ba'ż

Sidre aġacı idi ki bilād-ı ḥarrede ḥāṣıl olur. Zamān-ı ʿĪsā ʿaleyhisselāmdan belki daḥı muḳaddemden bāḳī ḳalup enbiyā-i ʿaẕāmdan ġayrı nāsdan maṣūn olmaḳ mümkündür. Ḥārıḳ-ı ʿade olmaḳ üzere vuḳūʿı istibʿād olunmaz. ʿİnde'l-baʿż şecere-i zeytūn idi. Bu ṣūretde ṭavl-i beḳāsı muʿtāddır zīrā zeytūn ol şecere bir dıraḫt-ı ḫuşk idi. Menbaʿ-ı cūy-bār-ı risālet taḥtında ḳarār itmeleriyle şecereye ṭarāvet ve ḫuḍret ʿārıż olup çiçeklerin açup eṭrāfı çemen-zār olup şāḥları gülbin-i nübüvvet [16a] üzre sāye-endāz olduġın rāhib Nesṭūrā görüp yedinden bir varaḳ-ı mesṭūr ile ḳāfileye gelüp bir yedinde olan varaḳa bir veche-i mübāreklerine naẓar idüp hüve hüve münzili't-Tevrat dir iken baʿż rü'esā-yı ḳavm ki ʿinde'l-baʿż Ḥazīme idi rāhibiñ sū'-i ḳaṣdı var ẓann idüp yā āl-i ġālib yā āl-i ġālib Ḳureyşe nidā idüp tecemmüʿ itdiklerinde rāhib ṣavmeʿasına firār u sedd-i der ü dīvār idüp baʿde saḳf üzre çıḳup ey cemaʿāt benden vehm idüp beni bīgāne ʿadd itmeñ. Baña ʿumūd-ı refʿ-i semāvāt iden Rabb-i vedūda ḳasem iderim ki yedimde olan ṣaḥīfe medlūlü üzre şu taḥt-ı şecerede cālis olan nevnihāl-i leṭāfet Resūl-i Rabbi'l-ʿālemīndir. Seyf-i meslūl u devlet-i ʿabdiyyeti'l-ḳarār ile baʿṣ olınacaḳdır. İtāʿat iden necāt bulup itmeyen helāk olacakdır diyü Şāmdan bu daḥı menʿ itmekle sūḳ-ı Buṣrāda muʿāmele-i beyʿ ü şirāyı tekmīl idüp Meysere ḳavlince ḳırḳ seneden muvaffaḳ olmadıḳları rec-i ʿaẕīme żaferiyle ol ḳıble-i enām cānib-i beytü'l-ḥarāmā mürācaʿat buyurdular. Mekke-i Mükerremeye [16b] ḳarīb Merri'z-ẓahrān nām mevżıʿe ki vādī-i Fāṭma dimekle maʿrūfdur vuṣūllerinde meşveret-i Meysere ile pīşvā-yı aṣfiyā Ḫadīce-i Kübrāya ibşār ḳaṣdı ile baʿīre süvār olup vaḳt-i ẓuhūrda Mekke-i Mükerremeye dāḫil olduḳda Ḫadīce-i Kübrā reʾs-i saʿādetleri üzre ızlāl-ı melā'ikeyi ʿıyānā görüp ʿindinde olan nisvāna daḥı göstermişdir. Ṣoñra ızlāl-ı melā'ike vaḳaʿsın Meysereye ḫaber virdikde yā Ḫadīce ben anı temāmen seferde müşāhede vü niçe ġarāyib daḥı muʿāyene itdim diyü muṭṭaliʿ olduġı ġarāyibi yegān yegān ḥikāyet idüp Ḫadīceniñ kemāl-i maḥabbetine bādī olmaġla ḳavl-i eṣaḥ üzre ʿavdetlerinden iki ay ve yigirmi beş gün mürūrında şeref-i izdivāc-ı yegāne-i mürselīn ile teşerrüf itmişdir. Bu iki sefer-i kerāmet eşerden berā-yı iḫtişār miḳdār-ı meẕkūr üzre iḫtişār olındı. Yoḫsa delā'il-i nübüvvetden ḳatı çoḳ āṣār-ı ʿacībe ve esrār-ı ġarībe ṣudūrı muʿteberāt kütüb-i siyerde muḳayyid ü mesṭūrdur. Ammā mebḥaṣımız olan resm-i ḳadem-i seyyidü'l-beşer-i ʿaliyye çehre-i ḥacer olduġına dā'ir bir ḳavl-i ṣaḥīḥa-yı ẓafer müyesser olmamışdır. [17a] Celāleddīn Suyuṭīniñ Velā vaṭıe ʿalā ṣaḫretin illā ve ḳad eṣṣera fīhi kelāmı ve Taḳiyüddīn Sübkīniñ Tāiyyesinde ve eṣṣera Ve eṣṣera fi'l-aḥcārі meşyüke naẓm-ı lüʾlüʾ- niẓamı taʿaddüd-i vuḳūʿa dāl olmaġla bu iki sefer saʿādet eşerde daḥı taḥḳīḳi ġālib iḫtimāldir. Likin vāḳiʿ olan ʿalāmāt-ı celīleye nisbetle şey'-i ḳalīl olmaġla ẓikrine taṣadduḳı olınmış ola yāḥūd maḥmiyye-i Ḳosṭanṭiniyyeye naḳli gibi bilād-ı Şāma daḥı maḥall-i āḫirden celb olunmuş ola. Vallāhu ʿālem ḳaldı ki ḥaḳīḳat naḳş-ı ḳadem olmayup taḳlīḍ olsa daḥı yine peyġamber ʿālī-nesebe şeref-i intisābı sebebiyle taʿẓīm ü tekrīm ü taḳbil vü telşīm mūcib-i ecr-i ʿaẓīm müstevcib yümn-i cisim olacaġı ḳarībā beyān olunur. İnşallāhü Teʿālā. Ḫātime: Ḫātemü'l-enbiyā ʿaleyhi efḍalü't-taḥāyā ve sā'ir enbiyā-yı ʿaẓam ʿaleyhim es-ṣalavāt ü ve's-sellem ḥażretlerine belki aṣḥab-ı kirām ve evliyā-yı fihām ve ʿulemāü'l-ʿalām cenāblarına nisbet olınan ḳadem-i laṭīf ve ḥırḳa-i şerīf ve livā-i saʿādetü'l-sivā ve sā'ir hedāyā-yı meyāmin iḫtivālarına taʿẓīm ü iḫtirām meşrūʿ olduġından māʿadā bādī ʿizzet-i dāreyn ve bāʿiṣ-i saʿādet-menzileyn olduġı beyānındadır. Mübārek [17b] nefesān-ı faẓl u ʿirfānıñ ḳalem-i meyāmin ḳademleri bu resm üzre cereyān eylemişdir ki enbiyā vü mürselīn ṣalavatallāhu ʿali nebiyyinā ve ʿaleyhim ecmāʿin ḥażretlerinden ve sā'ir selef-i ṣāliḥīn Rıżvanallāhu Teʿālā ʿaleyhim ecmāʿin cenāblarından yādigār olan ḳadem-i mübārek ve liḥye-i saʿādet ve ḥırḳa-i şerīf misüllü teberrükāta muʿtād üzre taʿẓīm ü iḫtirām ve esāmi-i şerīfleri ẓikr olındıḳça inḥinā ve ḳıyām belki mevlid-i şerīf güninde ictimāʿ-i enām bidʿat-i meẕmūmedir. Ḳurūn-ı sālifede vāḳiʿ olmamışdır. İyyāküm ve muhdeṣāti'l-umuri fe inne külle bidʿatin ḍalāle ḥadīṣ-i şerīfinde dāḫildir diyü egerçi Mālikiyyeden İmām Fakhānī ẓāhib olmışdır. Lākin İmām müşārün ileyhiñ kemāl-i taʿaṣṣubundan nāşidir. Ve kelām-ı merdūddur. Zirā ḳurūn-ı müteḳaddimede bunlarıñ ʿaynı vāḳiʿ olmadıysa da emṣālleri vuḳūʿ bulmuşdur. Tatbiʿle ẓāhir olur. ʿAdem-i vuḳūʿu müsellem olsa daḥı bidʿatde aḥkām-ı ḥamse cāriye olup farżı

vācibi mendūbı mübāḥ ve ḥarāmı vardır diyü İmām ʿAziz bin ʿAbdüsselām taṣrīḥ itmişdir. Taʿẓimāt-ı meẕkūre nedb ü isticābdan girü ḳalmaz. Ve kitāb u sünnet ü icmāʿa muḫālif olmayup baʿż menāfiʿ-i diniyye ve maṣāliḥ-i dünyeviyeyi [18a] mutaẓammin olan muḥaddeṣāt bidʿat-i maḥmūredir diyü İmām Şāfiʿī naṣṣ itmişdir. Ve yevm-i milādda nāsıñ ictimāʿı bidʿat-i ḥasenedir. Mendūb olduġında münāzaʿa yoḳdur diyü İbn Ḥacer Heyṣemī beyān itmişdir. Ve yevm-i milādda zīnet ü sürūr ile taṣdīḳāt ve iḥsān iderek ümmet-i Muḥammediñ maḥabbet-i Resulullāh ile ictimāʿları ne güzel bidʿatdir diyü Şeyḫü'l-İslāmü'l-Nevevī iftā itmişdir. Ve İmām Seḫāvī daḥı bu sebaḳ üzre iftā ile iẓhār semāḥat itmişlerdir. Muḥarrir-i ḥurūf olan ʿabd-i ḥaḳīr dir ki sūre-i kerīme-i Tebbet ile küfr üzre helākı müşbet olan Ebū Leheb-i eşedd aʿdā-yı Ḥabīb-i Ḫüdā iken memlūkesi Şüveybe vilādet-i nebeviyye ile tebşīr itdigi ḥasebiyle mesrūr olup Şüveybe-i müşairü'n-ileyhi i'tāḳ itdigi sebebiyle her leyle-i işneyn ḥulūl itdikçe cehennemde ʿazabı taḫaffīf olunup ve her leyle-i işneyn geldikçe bir kerre mā'-i zülāl-i bārid ile dūzaḫ içinde saḳḳ olındıġına eḫādīṣ-i ṣaḥīḥa vārid olmuşdur. Müddeʿamıza bu maʿadā delīl vāżıʿ olduġı ehl-i feṭānete lāyıḥdır. Ve İmām İbn Ḥacer ʿAsḳalānī ve Celāleddīn-i Suyūṭī Raḥmetullāhi ʿaleyhā teberrükāt-ı [18b] sābıḳanıñ feżā'ilinde eḫādīṣ-i nebevviyyeden aṣl u delīl bulup muḫālifini redd itdikleri maḥallerinde meşrūḥdur. Ve Emirü'l-Müminīn ʿÖmer bin Ḫaṭṭab Raḍıyallāhu Teʿālā ʿanha zamān-ı ḫilāfetlerinde ṣalvet-i terāviḥ içün tecemmüʿ-i nās ḥādiṣ olduġın görüp kemāl-i feraḥdan niʿmetü'l-bidʿa buyurduḳları rivāyet-i ṣiḳātle mübeyyendir. Ve ʿālimü'l-ümme ve muḳtedā el-eʾimme İmām Taḳiyüddīn Sübkī ḥażretleri bir meclis-i ʿalīde ism-i sāmī beniyy-i zī-şānı istimāʿ itdigi anda kemāl-i ādāb ile ḳıyām idüp ḥāżır bi'l-meclis olan ʿulemā-yı dīn ve eʿimme-i müctehīdīn bilā-tevfiḳ vālā-inkār mütābaʿat idüp rūḥaniyyet-i ʿaẓīme müşāhede itmişlerdir. Ve İmām Ebū Naʿīm Iṣfahānī *Ḥilye* nām kitāb-ı müstetābında Vehb bin Münebbih Raḥmetullāh teʿālā cenāblarında rivāyet ider ki Benī İsrā'īlde bir fāsıḳ ve fācir kimse var idi. Temāmā yüz sene leyl ü nehār cürm ü işyān ile evḳāt-i güzār olmışdı. Āḫir-kār ecel-i mevʿūd irişüp darü'l-āḫirete intiḳāl eyledi. Benī İsrā'īl ḥāl-i marażında ḫāṭırın ṣormadıḳlarından başḳa cenāzesin daḥı meyte gibi sürüyüp bir mezbelede nihān eylediler. Der-ān-sāʿat Cenāb-ı Rabb-i Raḥīm Mūsā-yı Kelīm [19a] ʿaleyhe't-taḥiyyat ve's-sellim ḥażretlerine yā Mūsā falān mezbelede ḫʸāṣṣ-ı ʿibādımdan maḥbūb u maḳrūb bir ḳulum genc-i nihān gibi pinhāndır. Bi'l-nefs gidüp ikrām u iḥtirām ile iḫrāc u nümā-zeyn-i edā idesin diyü vaḥy itdikde Mūsā ʿaleyhi's-selām yā Rabb ʿallāmü'l-ġuyūb sensin benī İsrā'īl yüz sene ʿıtḳ u tuġyān ile imrār-ı zamān itdi diyü şehādet itmişken ol derd-mend-i saʿādet-pesendiñ ʿacabā ne ʿameli var idi ki dergāh-ı kibriyāya mūcib-i taḳarrüb oldı diyü münācāt itdikde yā Mūsā ol kimse didikleri gibi idi. Ammā her ḳaçan Tevrat-ı şerīfi açup āḫir zamān peyġamberi ḥabībüm Muḥammediñ ism-i şerīfin görse taʿẓīm ü tebcīl ile leşm ü taḳbīl idüp gözlerine sürer idi. Bināberīn saʿyini meşkūr ve ẓenbini maġfūr idüp cennāt-ı ʿāliyyede yetmiş ḫūr-ı ʿayn aña tezvīc ḳıldım diyü vaḥy-i İlāhi vārid oldı. Taʿẓīm-i resm-i ḳadem daḥı böyledir. Ve İmām İbn Cevzī cemʿiyyet-i milād-ı nebevī ḥaḳḳında sene-i kāmile ekdārından bāʿiş emān u kāffe-i Muṭṭālibe neyl u vuṣūl ile beşāret-resāndır [19b] diyüp ġayb eyledi. Teberrükāt-ı sā'ire daḥı birbirine ḳıyās olunur. Vallāhü Teʿālā aʿlem. Nefaʿna'llāhü bi-berekātihā ve veffeḳanā ʿale'l-ḳıyāmi bi-vācibātihā baʿd-ez-in ḳalem-i çāpük ḳademü'l-ʿārifi yekfīhi'l-işāreti ḳāʿidesince deryādan ḳaṭre ve ḫurşīdden ẓerre ile ḳanāʿat u zevāya-nişīn ḥücre-i ferāġat oldı. Elḥamdülillāhi ʿalā temāmi'n-niʿme ve'ṣ-ṣalātü ʿalā Muḥammedin kāşifi'l-ġumme ve ʿalā ālihī ve aṣḥābihī elleẕīnehüm ḫıyāri'l-ümme.